

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
МУАССИСАИ ДАВЛАТИИ ТАЪЛИМИИ
«ДОНИШГОХИ ДАВЛАТИИ ХУЧАНД
БА НОМИ АКАДЕМИК БОБОЧОН ГАФУРОВ»**

ТКБ – 74.266.4

Бо ҳуқуқи дастнавис

ТДУ – 76 (07)

F – 32

ҒАНИЕВА МАЛИКА АБДУҚОДИРОВНА

**ТАШАККУЛИ САЛОҲИЯТНОКИИ ОМӮЗГОРОНИ ОЯНДАИ САНЬАТИ
ТАСВИРӢ ДАР РАВАНДИ ТАЧРИБАОМӮЗИИ ПЛЕНЭРӢ
(такрорӣ)**

13.00.08 – Назария ва методикаи таҳсилоти касбӣ

(ilmҳои педагогӣ)

(13.00.08.04 – Назария ва методикаи фанҳои гуманитарӣ)

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т И

Диссертатсия

Барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ

Хуҷанд-2023

Диссертатсия дар кафедраи нақшакашӣ, геометрияи тасвирий ва методикаи таълими МДТ «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Б. Ғафуров» ичро шудааст.

Роҳбари илмӣ:

Дадобоева Муҳарам Наимҷоновна -

номзади илмҳои педагогӣ, дотсенти кафедраи технология ва методикаи таълими они МДТ «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров»

Мушовири илмӣ:

Исломов Озод Азимович – доктори илмҳои педагогӣ, профессори кафедраи нақшакашӣ, геометрияи тасвирий ва методикаи таълими МДТ «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров»

Муқарризиони расмӣ:

Мкртичев Тигран Константинович – доктори санъатшиносӣ, директори Осорхонаи давлатии санъати Ҷумҳурии Қорақалпоқистон ба номи И.В. Савитский
Абдусамадова Мунира Абдуғаффоровна- номзади илмҳои педагогӣ, дотсент, мудири кафедраи фанҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносии Донишкадаи илмҳои дақиқ ва технологияи Тоҷикистон дар шаҳри Хуҷанд

Муассисаи тақриздиҳонда:

Донишкадаи давлатии санъати тасвирий ва дизайни Тоҷикистон

Ҳимоя санаи « » соли 2023 соати дар ҷаласаи Шӯрои диссертационии 6D. КОА-046 назди МДТ «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров» (Ҷумҳурии Тоҷикистон, 735700, ш.Хуҷанд, к. Мавлонбеков 1) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия дар китобхонаи марказии МДТ «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров» ва дар сомонаи www.hgu.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат санаи « » соли 2023 фиристода шуд.

**Котиби илмии Шӯрои диссертационӣ,
доктори илмҳои педагогӣ, дотсент**

Абдуллоева М.А.

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Тамоюлҳои муосири инкишофи соҳаи маориф дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо самтгузории сиёсати кунунии давлат дар самти фароҳам қардани шароити муайян барои имкони татбиқи ҳуқуқи шаҳрвандон дар гирифтани маълумоти сифатан баланд, ташаккули муҳити барои ин мусоид вобаста мебошанд, ки муҳити зикршуда робитаҳои ягонаро бо фазои ҷаҳонии таҳсилот муқаррар менамояд.

Сарвари давлат мӯҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар яке аз Паёмҳои худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъқид доштанд, ки соҳаи таҳсилоти олии қишвар дар марҳилаи инкишофи фаъол қарор дорад ва сатҳи омодасозии қормандони баландиҳтисос сифатан беҳтар мегардад. Аммо бояд қайд кард, ки мушкилоти соҳаи маориф дар зумраи мушкилоти ҳалталаб ва берун аз таҳқиқоти мутобиқ боқӣ мемонанд. Пешвои миллат таъқид доштанд, ки зарурати нигоҳдории рӯхияи илмӣ, навоварӣ ва созанда дар муҳити насли наврас пайдо гардидааст.

Шароити беруна ба соҳаи маориф таъсири қавӣ ва шадид дорад, ки ин дар талаботи рӯз то рӯз афзоишёбанда нисбати ҳатмкунандай донишгоҳ зоҳир мегардад. Вобаста ба он, ки Тоҷикистон ба Созишномаи Болония ҳамроҳ шудааст ва бо ин амал мавқеи худро дар фазои таҳсилоти ҷаҳонӣ ишғол намудааст, мактаби олии давлат ҳамчун зинаи зарурӣ таълим, ки барои ташаккули мутахассиси салоҳиятдор таъин шудааст, баррасӣ мешавад.

Стандарти давлатии таҳсилоти олии касбӣ зарурати ба мадди назар гирифтани мундариҷаи майдони ояндаи касбии мутахассисро муқаррар мекунад, ки барои ташаккулдиҳии вазифаҳои таълим ҳамчун дастурамал хизмат менамояд.

Ҳамин тарик, дараҷаи таҳассуси омӯзгори санъати тасвирий ягона меъёре нест, ки аз рӯи он нишондиҳандай ракобатпазирии ўмуайян карда шавад. Дар ин ҷо қобилияти ўдар интиҳоби иҷроиши ҳалли масъалаҳои касбӣ ва таълими дар шароити зарурати қабули қарорҳои ғайримуқаррарӣ дар рафти фаъолият аҳамияти қалон пайдо менамояд ва ғарави самаранокии ўҳамчун мутахassis мегардад.

Яке аз салоҳиятҳои марказии омӯзгори ояндаи фанни санъати тасвирий, ки ба зумраи касбӣ дохил мешавад, мұchtamei донишу маҳорати манзаранигорӣ мебошад. Ташаккули нокифояи салоҳияти зикршуда ба он мерасонад, ки ин гуна омӯзгор наметавонад барои хонанда заминai мутобиқро гузорад, нобарориву нотавоноии кор дар гурӯҳ, фаъолияти тарбиявӣ, малакаҳои нигоҳдории диққат ва ташаккули шавқи маърифатии хонандагонро ошкор мекунад.

Низоми имрӯзай таълими олии бадей-педагогӣ бештар барои ба роҳ мондани донишҳои заминавӣ, инчунин дар амалия таҷрибаву коркард намудани муқаррароти назариявӣ равона шудааст. Аммо таълими ба амалия нигаронидашудаи омӯзгорони ояндаи фанни санъати тасвири танҳо дар доираи машғулиятҳо дар аудитория оиди методикаи таълими фан ва амалияи кӯтоҳмуддати истеҳсолӣ дар муассисаҳои таълими зоҳир мегардад. Бинобар ин зарурати васеъ намудани воситаҳои методӣ барои инкишоф додани салоҳияти донишҷӯён ба вучуд омадааст. Яке аз механизмҳои чунин муносибат метавонад *пленэр* (машғулият дар ҳавои қушод) бошад.

Машғулиятҳо дар ин шакл инкишофи малакаи шинохти воқеияти атрофро дар назар доранд. Дар ҷараёни расмкашӣ аз асл таълимгирандагон дар шароити гуногуни рӯшнӣ, ҳолатҳои табиӣ кор карданро меомӯзанд, ки аз донишҷӯ дар қабули қарорҳо оиди усулҳо ва воситаҳои тасвир, фаъол намудани малакаҳои тасвир аз рӯи хотира ва ғ. тезҳаракат буданро талаб мекунад. Ҳамаи ин зоҳиршавии фаъолнокии қасбии донишҷӯро дар назар дорад. Ғайр аз ин, омилҳои зикршуда фарқияти машғулиятҳои пленэриро аз дигар намудҳои манзаранигорӣ нишон медиҳанд ва раванди таълимро дар пленэр дар ҷанбаи ташаккули салоҳияти мутахассиси ояндаи санъати тасвириро фаъол мегардонанд.

Дараҷаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Қайд кардан зарур аст, ки масъалаи ташаккули салоҳиятнокии қасбӣ, маҳсус дар раванди таълим ҳангоми таҷрибаомӯзии пленэри донишҷӯи факултети санъати тасвири заманаи илмии устувор дорад. Таҳлили асарҳои илмӣ-назариявӣ нишон дод, ки тӯли солҳои охир дар маркази дикқати олимон масъалаҳои «Композитсияи этюди манзара чун яке аз воситаҳои ташаккули салоҳиятнокии донишҷӯён дар марҳилаҳои ибтидоии таълими мусаввирӣ дар пленэр» (В.М. Соколинский); «Такмили методи таълими донишҷӯён дар асосҳои композитсия дар низоми таълими бадей-педагогӣ» (Б.Ю. Усмонов); «Ташаккули салоҳиятнокии қасбӣ ва маҳсуси донишҷӯёни факултетҳои санъати тасвири дар раванди иҷрои сиёҳмашқҳо зимни тасвирҳои лаҳзавӣ дар пленэр» (В.В. Морозова); «Ташаккули малакаҳои педагогӣ ва тасвиркунӣ дар донишҷӯёни факултетҳои муассисаҳои олии таълимии омӯзгорӣ, ҳангоми иҷрои расми инсон» (Е.Л. Толстых); «Ташаккули мушоҳидакории бадеии донишҷӯёни факултетҳои санъати тасвири ҳангоми машғулиятҳои тасвиркунии манзара чун асоси ташаккули тафаккури образнок» (С.Б. Никитин); «Омӯзонидани мусаввирӣ дар пленэр чун раванди ташаккули фардияти бадей-эҷодии донишҷӯён» (Л.А. Жданова); «Ташаккули эҳсоси ранг дар донишҷӯёни факултетҳои муассисаҳои олии таълимии омӯзгорӣ дар машғулиятҳои тасвири манзара» (И.П. Грошев) ва ғайра қарор гирифтаанд.

Таҳқиқотҳои муаллифони болозикр барои рисолаи мазкур аҳамияти муҳими назариявӣ ва амалӣ доранд. Аммо таҳлили таҳқиқотҳои илмӣ ва методӣ нишон дод, ки новобаста ба таҳқиқу таҳлили чуқури мавзӯи кор таҳқиқотҳои мақсадноке, ки бевосита ба мавзӯи кор робита доранд ва ба ташаккули салоҳиятнокии манзаранигории омӯзгорони ояндаи санъати тасвирий дар пленэр баҳшида шудаанд, дар асоси муносабати контекстӣ ва усулҳои амалӣ гузаронида нашудаанд. Омӯзиши чуқури муаммоҳои ташаккули салоҳиятнокии маҳсуси донишҷӯён ва татбиқи онҳо дар амалия яктарафа будани самтнокии тайёрии омӯзгорони ояндаро ба таври мутлақ муайян намуд.

Новобаста аз таҳқиқотҳои мавҷудбуда дар самти ташаккули салоҳиятнокии омӯзгорони ояндаи санъати тасвирий оид ба фаъолияти қасбӣ, нопурра коркард шудани як қатор масъалаҳоро қайд кардан зарур аст, аз ҷумла:

- ташкил нагардидани шароитҳои педагогӣ, ташаккул наёфтани салоҳиятнокии педагогӣ ва манзаранигории омӯзгорони ояндаи санъати тасвирий;
- таҳия нагардидани маҷмӯи усулҳои ташаккули салоҳиятнокии манзаранигорӣ ва низоми супоришҳо ҳангоми пленэр бо назардошти муносабати контекстӣ ва усулҳои амалӣ дар таълим;
- барои ташаккули салоҳиятнокии манзаранигории омӯзгорони ояндаи санъати тасвирий талаботҳои баҳодихӣ сохта нашудааст;
- амсилаи методии ташаккули салоҳиятнокии манзаранигории омӯзгорони ояндаи санъати тасвирий дар асоси тарзҳои матнӣ ва амалӣ дар раванди таълим таҳия нашудаанд.

Ба сифати заминаҳои назариявии таҳқиқоти илмӣ тадқиқотҳои соҳаи педагогика аз ҷониби олимони соҳа И.Я. Лернер, В.А. Сластёнин, Н.Ф. Тализина ва дар соҳаи психология П.Я. Галперин, В.В. Давидов, И.А. Зимняя, А.Л. Леонтьев, А.Г. Маклаков, Р.С. Немов, А.В. Петровский, К.К. Платонов, Б.М. Теплов; корҳои илмӣ оид ба масъалаҳои воридшавии салоҳиятнокии шахсият Т.И. Артемева, А.В. Брушлинский, В.Н. Дружинин, Д.Н. Завалишин ва оид ба корҳои илмӣ дар соҳаи назария ва методикаи таълими санъати тасвирий А.Д. Алексин, Н.Н. Анисимов, Г.В. Беда, Е.И. Игнатьев, Д.Н. Кардовский, В.С. Кузин, Н.И. Ростовцев, П.П. Чистяков, Е.В. Шорохов, А.П. Яшухина, дар соҳаи назарияи рассомӣ А.В. Виппер, Н.Н. Волков, Н.П. Кримов, Б.В. Иогансон, С.П. Ломов ва оид ба масъалаҳои мавқеи ҳамгирои ғанҳои маҳсус ба ташаккули қасбии шахсият корҳои илмии В.И. Козлов, В.К. Лебёдко, В.П. Строков, Н.К. Шабанов, инчунин рисолаҳои илмии олимони тоҷик М.Д.Ашӯров, М.И.Ашӯралиев, Б.Бойназаров, М.В. Қодирова, А.К.Гулов, Ҳ.А.Ҷалилова, Н.С. Раҳмонова, М.К.Ҷӯраев, О.Шарипов, Р. Абдуллоева, Ҷ.М. Ҳолматов, М.Собиров, П.С.Неъматов, А.Нуров, М.Н. Дадобоева, ки дар ҷанбаҳои

гуногуни назариявию методии истифодаи тарбияи ахлоқию зебоипарастӣ дар омодагии касбии омӯзгорон ва хонандагон баррасӣ гардидаанд, мавриди истифода қарор гирифт.

Чиҳати омӯзиши маводи гуногунмавзӯ дар машғулиятҳои пленэрӣ дар таҳқиқотҳои илмии олимони хориҷӣ ба монанди И.И. Грошев, Н.В. Грибакина, Л.А. Жданова, Н.Я. Маслов, В.В. Морозова, С.Б. Никитина, В.М. Соколинский, дар дастурҳои таълимии М.Д. Базанова, Г.Б. Смирнова, А.А. Унковский ва олимони ватаний А.Б. Исоеев, М.Ҷ. Ашуроев, К.Ҷураев, С.Ҳасанов, Ҷ.М. Холматов ва дигарон мавҷуд аст.

Дар раванди таҳқиқот корҳои илмии устодони жанри манзара К.А. Коровин, Н.П. Кримов, А.Л. Куинджи, И.М. Левитан, К. Моне, Г.Г. Нисский, А.А. Пластов, В.Д. Поленов, А.А. Рилов, А.К. Саврасов, И.И. Шишкин ва дар асарҳои рассомони ватаний А.Ҳ. Бобоҷонов, К. Ёдгоров, А. Жамолиддинов, А.Б. Исоеев, А.С. Истроилов, С. Қурбонов, К.М. Мӯминов, Б.М. Холматов, Ҳ.Д. Ҳушваҳтов, Ғ.Ҳ. Ҷураев, Н.Н. Эшонова, рассомони ҷавон М.А. Ғаниева, Т.Т. Махкамов, М.М. Мирмуҳамедов, Н.К. Мӯминов, А. Н.Убайдуллоев, Д.Ӯ. Усмонов, ва дигаронро, ки аҳамияти хоса дорад, мавриди баррасӣ қарор додем.

Солҳои охир аз ҷониби муҳаққиқон дар мавзуъҳои гуногуни соҳа як қатор корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ба анҷом расиданд, аз ҷумла доир ба мавзуи «Ташаккули қобилияти эҷодии хонандагони синфҳои ибтидой аз фанни санъат ва меҳнат бо назардошти муносибати босалоҳият» (2019) М.Н. Алиева, доир ба «Нақши таълими санъати тасвирий дар ташаккули сифатҳои ахлоқию маънавӣ ва зебоипарастии хонандагони синфҳои 5-7 (дар мисоли муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии вилояти Суғд)» (2019) аз ҷониби З.З. Мирзабоев ва ҷондӯши дигар ба монанди А.У. Абдуллоева, М.А. Абдусамадова, М.А. Абдуллаева, А.А. Азизов, Ш.Ю. Азизов, М.Д. Ашуроев, М.А. Дадобоева, Б.Э. Дадобоева, О.А. Исломов, Ҳ.А. Ҷалилова, М.К. Ҷураев, М.В. Қодирова, Т. Музофаров, С.Р. Муқимова, Б.Ҳ. Нарзуллоев, И.М. Раджабов, С. Раҳимов, М.А., Н.С. Уралова, корҳои назарраси илмӣ ба дифоъ расиданд.

Заминаҳои методологии таҳқиқотро корҳои фундаменталии педагогӣ ва методии олимони шинохтаи ватанию хориҷӣ ташкил медиҳанд.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАДҚИҚОТ

Ҳадафи тадқиқот ошкор намудани вижагиҳои ташаккули салоҳият дар соҳаи манзаранигорӣ дар донишҷӯёне мебошад, ки дар оянда пешбуруди фаъолияти бадей-педагогиро ба нақша гирифтаанд. Интиҳоби мавзӯи рисолаи илмӣ бо ҳалли ҳудро наёфтани мушкилоти мазкур дар доираи илмӣ ва ҷомеаи мутахассисони амалкунанда вобаста аст, ки зарурати баррасии ҳаматарафаи маҳсуси онро муайян мекунад.

Ҳадафи муқарраршуда ҳалли **вазифаҳои** зеринро дар назар дорад:

- муайян кардани асосҳои назариявӣ ва шароитҳои педагогӣ, ки ба ташаккули салоҳияти манзаранигорӣ мусоидат менамоянд;
- таҳияи низоми талаботҳои арзёбӣ ва сатҳҳои ташаккули салоҳиятҳо дар соҳаи манзаранигорӣ дар байни донишҷӯёни самтҳои бадей-педагогии таълим, ки ин дар амалияи ичрои вазифаҳои касбии онҳо талаботи худро ёфт;
- муаррифии амсилаи амалӣ-методии ташаккули салоҳияти манзаранигорӣ дар донишҷӯён дар асоси истифодаи усулҳои матнӣ ва амалӣ дар раванди таълим;
- муайян кардан ва коркарди илмии ҷанбаҳои назариявии баррасии салоҳияти манзаранигорӣ ва татбиқи амалии онҳо дар кор бо омӯзгорони ояндаи санъати тасвирий дар раванди омодагӣ ба плэнэр.

Объекти таҳқиқот: Раванди педагогии ташаккули салоҳиятнокии манзаранигории омӯзгорони ояндаи санъати тасвирий дар раванди таълим дар муассисаҳои таълимии олӣ баррасӣ карда мешавад.

Мавзӯи таҳқиқот: Ташаккули салоҳиятнокии омӯзгорони ояндаи санъати тасвирий дар раванди таҷрибаомӯзии плэнэрӣ.

Масъалаҳои таҳқиқот: Муайян намудан ва коркарди илмии асосҳои назариявӣ ва амалии ташаккули салоҳиятнокии омӯзгорони ояндаи санъати тасвирий дар раванди таҷрибаомӯзии плэнэрӣ.

Усулҳои таҳқиқот: Барои санчиши кори пешниҳодшуда ва ҳалли вазифаҳои дар боло зикр гардида, чунин усулҳои тадқиқотҳои психологӣ-педагогӣ истифода шуданд: таҳхиси назариявии адабиёти педагогӣ-психологӣ, методи анкетагирӣ, сӯҳбат, методи муқоиса, тасвиркунӣ аз асл, худбаҳодиҳӣ, нусхабардорӣ, аз рангҳои асосӣ ҳосил кардани рангҳои нав.

Соҳаи таҳқиқот: назария ва методикаи равандҳои таълим дар соҳаи омодасозии омӯзгорони ояндаи ихтисоси санъати тасвирий буда, ба шиносномаи ихтисоси 13.00.08 мувофиқат мекунад.

Марҳилаҳои таҳқиқот: Таҳқиқот дар се марҳила - солҳои 2014-2015, 2016-2017, 2018-2020 гузаронида шуд.

Дар **марҳилаи якум** (2014-2015) - интихобу тасдиқи мавзӯъ ва ҷамъоварию шиносой бо мавод роҷеъ ба осори рассомони машҳури гузаштаи рус ва муосири тоҷик амалӣ гардида, таҳлили осори ба мавзӯъ баҳшидашудаи онҳо оғоз шудааст. Дар ин марҳила аз соли 2014 нашри мақолаҳои илмӣ оид ба мавзӯъ оғоз гардида, таълиф ва нашри чунин мақолаҳо дар ҳар се марҳила идома ёфтааст.

Дар **марҳилаи дувум** (2016-2017) - ба ғайр аз идомаи навиштани мақолаҳои илмӣ, инчунин қисмати назариявию методии рисола тарҳрезӣ гардида,

алоқамандии ғояҳои педагогии донишмандон дар осори рассомии онҳо мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Дар марҳилаи севум (2018-2020) - навиштани мақолаҳои илмӣ ва рисола идома ёфта, муҳокимаи он дар кафедраи нақшакашӣ, геометрияи тасвирий ва методикаи таълими МДТ «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров» амалӣ гардида, бо назардошти ислоҳу эродҳои мавҷуда ба анҷом расидааст.

Пойгоҳи асосии иттилоотӣ ва озмоиши таҳқиқот: Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров», факултети санъати тасвирий ва технология.

Эътиидонкии натиҷаҳои диссертатсионӣ дар асоси таҳлили таҳқиқотҳои муосири илмӣ дар соҳаи педагогика, психология, санъати тасвирий ва методикаи таълим, тафтиши таҷрибавӣ-озмоиши мӯқаррароти асосии назариявии таҳқиқоти илмӣ, нишондиҳандаҳои миқдории баҳогузории ташаккули салоҳиятнокии манзаранигории омӯзгорони оянда дар рафти таълими таҷрибаомӯзии пленэрӣ, истифодаи усулҳои таҳлили оморӣ дар рафти баҳогузории натиҷаҳои таҳқиқот таъмин карда шуд.

Навғонии илмии тадқиқот дар он мӯқаррар шудааст:

- усулҳое таҳия ва озмуда шуданд, ки барои муайян кардани вазифаҳои таълимии донишҷӯёни ихтисоси санъати тасвирий ва вазифаҳои касбии омӯзгор дар машғулиятҳои соҳаи баррасишаванда имкон медиҳанд;

- низоми талабот оиди арзёбӣ ва сатҳҳои ташаккули салоҳиятҳо дар соҳаи манзаранигорӣ барои донишҷӯёни самтҳои бадей-педагогии таълим таҳия шудааст, ки ин дар амалияи иҷрои вазифаҳои касбии онҳо зарурати худро пайдо мекунад;

- бавҷудовардан ва озмоиши амсилаи методии эҷодшуда барои ташаккули салоҳиятнокии манзаранигории донишҷӯён-омӯзгорони ояндаи фанни санъати тасвирий дар асоси муносибати салоҳиятнокӣ дар ҷараёни муассисаи таълимии олий гузаронида шуд;

- намудҳои гузаронидани таҷрибаомӯзии пленэрӣ муайян карда шуданд, ки дар рафти он истифодаи тарзҳои гуногуне, ки рассомони машҳури манзаранигорӣ истифода бурдаанд, ба ташаккули салоҳиятнокии донишҷӯён таъсири мусбӣ расониданд.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот:

- зарурати ташаккули салоҳиятнокии манзаранигории омӯзгорони ояндаи санъати тасвирий дар раванди омодагии касбӣ асоснок карда шуд;
- шароитҳои педагогӣ дар ташаккули салоҳиятнокии манзаранигории омӯзгорони ояндаи санъати тасвирии мусоидаткунанда таҳия карда шуд;

- муқаррароти асосии таҳқиқот ҳангоми баррасии масъалаҳои илмӣ муайян карда шуд;
- ин таҳқиқотро ҷиҳати ташаккули салоҳиятнокии қасбӣ ва баландгардонии фаъолнокии донишҷӯёни донишгоҳҳо ва коллечҳои педагогӣ метавон мавриди истифода қарор дод.

Аҳамияти амалии таҳқиқот:

- коркарди дастурҳои аёни дидактикӣ, ки барои умумигардонии маҳорат ва малакаи бадеӣ - педагогии донишҷӯён ва дар онҳо ташаккул додани донишҳои байнифаний хизмат мерасонанд;
- коркарди вазифаҳои таълимие, ки дар фаъолияти манзаранигории омӯзгорони ояндаи санъати тасвирий дар раванди таҷрибаомӯзии пленэрӣ истифода бурда мешаванд;
- натиҷаҳои таҳқиқот ба сифати асос дар тартиб додани барномаҳои таълимиӣ ва дастурҳо оид ба фанни санъати тасвирий хизмат намуда, дар рафти кори омӯзгорони оянда дар раванди таҷрибаомӯзии пленэрӣ истифода бурда мешаванд;
- хулосаҳои таҳқиқ ба сифати маводи илмӣ, мақолаҳои илмии интишоршуда барои муҳаққиқон ва докторантони PhD ҷиҳати навиштани мақолаҳо ва маҷмӯаи монографияҳо дар самти педагогика ва методикаи таълим истифода бурдан мумкин аст.

Муқаррароти асосии барои дифоъ пешниҳодшаванда:

1. Заминаҳо ва сабабҳои омӯзиши ғояҳои педагогӣ дар раванди таълими санъати тасвирий ва истифодаи онҳо дар ташаккули салоҳиятнокии манзаранигории хонандагон ва донишҷӯён;

2. Муттасилии ғояҳои методии муҳаққиқони ватанию хориҷӣ, натиҷаҳои амалҳои озмоиший-таҷрибавӣ ва истифодаи онҳо дар раванди таълими мазкури фанни санъати тасвирий, зарурати омӯзиши он бо назардошти талаботҳои муосир ба муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва муассисаҳои таълимии олӣ;

3. Арзёбии вазъи баргузории таҷрибаомӯзии пленэрӣ дар муассисаҳои таълимии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

4. Имкониятҳои истифодаи методии таҷрибаи рассомони маъруфи ватанӣ ва хориҷӣ дар раванди таҷрибаомӯзии пленэрӣ;

5. Амсилаи таҳияшудаи ташаккули салоҳиятнокӣ дар соҳаи манзаранигорӣ дар байни донишҷӯёни ихтисосҳои бадеӣ-педагогӣ дар раванди таҷрибаомӯзии пленэрӣ;

6. Самаранокии амсила ва дастурҳои методии таҳияшуда, ки дар натиҷаи озмоиш дар раванди таҷрибаомӯзии пленэрӣ ба даст оварда шудаанд.

Саҳми шахсии довталаб дар ба даст овардани натиҷаҳои илмӣ, ки дар диссертатсия ва маводҳои таълифнамуда ҷамъ оварда шудаанд ва амалисозии

қисми назариявӣ ва илмӣ-амалии муаммо ва ҳалли он баён шудаанд, зохир мегарданд.

Таъииди диссертатсия ва иттилоот оид ба истифодай натиҷаҳои он:

Натиҷаҳои таҳқиқот дар шакли баромадҳои шифоҳӣ ва мақолаҳои илмӣ дар семинару ҷаласаҳои кафедраи нақшакашӣ, геометрияи тасвирий ва методикаи таълими МДТ «Донишгоҳи давлатии Ҳуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров» ва инчунин, дар конференсияҳои минтақавию вилоятӣ, ҷумҳуриявию байналмилалӣ инъикос ёфтааст.

Ба таври мушаххас, мақолаҳои илмӣ дар чунин конфронсҳои илмӣ-амалӣ, байналмилалӣ ба ҷоп расидаанд: «Нашриёти байналмилалии илмӣ-амалии давравӣ “Иқтисодиёт ва ҷомеа», ш. Саратов (январ, 2020), Нашри байналмиллалии илмӣ-амалии даврай «Илми ҷаҳонӣ», ш. Саратов (2020), Нақши методҳои инноватсионии идрок дар рушди илми мусоир. Маводи конфронси II-уми илмӣ-амалии умумирассиягӣ (феврал 2020), «Таҳқиқотҳои муҳими илмӣ дар ҷаҳони мусоир», ш. Переяслав (2022), дар маҷмӯаи: Рушди қасбии педагогии таҳсилоти маҳсус ва фарогир (инклюзивӣ) дар шароити рақамии тағироти таҳсилоти мусоир. Маҷмӯаи маводҳои конфронси I-уми умумирассиягии илмӣ-назариявӣ, ш. Киров (2022), «Таълими меҳнат ва санъати тасвирий» Китоби дарсӣ (барои хонандагони синфҳои 1-2 ношунаво). Ҳуҷанд «Мероч»-2014, аз ҷумла 12 мақола дар маҷаллаҳои тақризии КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати маориф ва илми Федератсияи Русия тавсияшуда ҷоп шудаанд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия муқаддима, ду боб, хулоса ва 244 феҳристи адабиётро дарбар гирифтааст. Ҳаҷми асосии диссертатсия 178 саҳифаро доро буда, аз 9 расм, 18 ҷадвал, 12 диаграмма ва 4 графика иборат аст.

МУҲТАВОИ АСОСИИ ДИССЕРТАСИЯ

Дар муқаддима аз ҷониби муаллиф интиҳоби мавзӯи рисолаи илмӣ, ки бо аҳамияти он вобаста аст, асоснок шудааст, дараҷаи дарки илмии масъалаи ба баррасӣ гузошташуда ва навғонии илмии он муайян шудааст, ҳадаф ва вазифаҳои тадқиқот муайян карда шудаанд, асоси методологии кор, инчунин аҳамияти илмӣ, назариявӣ ва амалии тадқиқот нишон дода шудааст. Ҳамчунин дар муқаддима усуљҳои тадқиқот, марҳилаҳои омӯзиш, ҳаҷм ва соҳтори рисола инъикос ёфтааст.

Соҳтори боби якуми диссертатсия – «Асосҳои назариявии ташаккули салоҳиятнокии қасбии омӯзгорони ояндаи фанни санъати тасвирий» аз се зерфасл иборат аст.

Зерфасли якум «Асосҳои психологӣ-педагогии салоҳиятнокии қасбии омӯзгори ояндаи санъати тасвирий» номгузорӣ шудааст. Дар ин фасл муайян

карда шудааст, ки дар самти равоншиносӣ ва педагогика мушкилоти ташаккули салоҳиятнокии шахсият фаъолона омӯхта мешавад, аммо аксари масъалаҳо ҳалношуда боқӣ мондаанд, ки боиси таваҷҷӯҳи доимӣ ба ин масоил, ҷустуҷӯи ҳалли беҳтарини он, нуқтаҳои назари мухталиф нисбат ба он гардидааст.

Ба масъалаҳои салоҳиятнокии қасбӣ ва талаботе, ки назди омӯзгори салоҳиятнок гузошта мешаванд, аксарияти олимони ватанӣ ва рус таваҷҷӯҳ зоҳир кардаанд. Дар байнин онҳо таълифоти В.А. Сластенин, А.И. Пискунов, А.Н. Леонтьев, Л.И. Кузмина, М. Лутфуллоев, Ф. Шарифзода, И.Х. Каримова, К.Б. Қодиров, Ш.А. Шаропов, С. Алиев, Х.М. Сабуров. ва З.П. Рахмонов-ро номбар кардан мумкин аст.

Дар асоси таҳлили таълифот оид ба салоҳиятнокии манзаранигорӣ дар донишҷӯён - омӯзгорони ояндаи фанҳои бадей, муайян менамоем, ки худомӯзӣ ва худбаҳогузорӣ шарти муҳими натиҷа доштани кор ва воситаи баҳодиҳии ташаккули салоҳиятнокии манзаранигорӣ, воситаи худтанзимкуни рафтор аст ва сифате маҳсуб мешавад, ки асоси самтгузорӣ ва фаъолнокии шахсият мебошад.

Дар рафти тадқиқоти психологӣ-педагогӣ маълум гардид, ки донишу маҳоратҳои дар заминаи фаъолнокии таълимии худи шахсият ба даст оварда шудаанд, ба ташаккули салоҳиятнокии шахсият таъсири доимӣ ва устувор доранд.

Натиҷаҳои мушоҳидаи фаъолияти донишҷӯён, натиҷаи таҳлили завқи маърифатии онҳо, дараҷаи воридшавии онҳо ба кори таълимиӣ ба омӯзгор имкон медиҳад, ки дар бораи интиҳоби усул ва тарзҳои таълими фан босуръат ва фавран қарор қабул намояд.

Фаъолнокии таълимии донишҷӯён ҳамчун падидаи психологӣ баромад намуда, иқтидори тағиیر ёфтандро таҳти таъсири як қатор омилҳо ошкор мекунад. Муқаррароти мазкур зарурати ташаккули маҷмӯи хислатҳои шахсии устуворро нисбати фаъолияти қасбӣ (сабабнокӣ, ҳалли он, тамоюл) дар донишҷӯёни самти бадей-педагогии таълими донишгоҳ муайян мекунад, зоро шакли дилҳоҳи фаъолият тавассути сабабҳо, ҳалли он, тамоюл ва ҳадафи бошуур фаъол мешаванд.

Ҳамзамон муҳаққиқони таҳсилоти салоҳиятнокӣ чунин ақида доранд, ки роҳи ягонаи ташаккули салоҳиятҳо – гузоштани вазифа дар назди донишҷӯён дар доираи мундариҷаи таълим вобаста ба ҳалли он дар ҳолатҳои мухталиф мебошад.

Фасли дуюми рисолаи диссертационии «Хусусиятҳои ташаккули салоҳиятнокии омӯзгорони ояндаи санъати тасвирий» барои инъикоси асосҳои назариявии ташаккули хислатҳои аз ҷиҳати қасбӣ муҳими шахсӣ баҳшида шудааст. Таҳқиқ дар доираи мазкур нишон дод, ки барои самаранок

амалй гардонидани фаъолияти худ омӯзгор аз фанҳои сикли эстетикӣ бояд феҳрасти сифатҳои муайяни шахсият, салоҳиятнокии манзаранигориро дошта бошад.

Бояд қайд кард, ки салоҳиятнокии педагогӣ барои амалй намудани фаъолияти омӯзгорӣ салоҳияти заминавӣ мебошад. Муқаррароти зикршуда дар осори Ф.Н.Гоноболин, Н.В.Кузмина, Р.С.Немов баррасӣ шудааст. Ф.Н. Гоноболин, И.А. Зимняя, Н.Д. Левитов, А.К. Маркова, Р.С. Немов, В.А. Сластенин, Д.В. Шадриков, А.И. Шербаков дар тадқиқотҳои худ ба масъалаҳои вижагии фаъолияти педагогӣ равшанӣ андохтаанд; маводи тадқиқотии онҳо ба мо имкон медиҳад, ки феҳрасти талаботро нисбати корманди соҳаи педагогӣ ташаккул дихем, моҳияти мағҳуми «салоҳиятнокии педагогӣ»-ро муайян намоем, доираи ҷузъҳои таркибии онро муқаррар кунем.

Дар рисолаи худ Б. Ю. Усмонов оиди масоили ҳалнашудае, ки бо методикаи таълими композитсия алоқаманданд, қайд намудааст, ки зарурати таҷдиди ҷанбаи методии соҳаи зикршудаи донишро ба миён меорад. Дар навбати худ, ҷаҳорчӯбаи ин фан имкон медиҳад, ки ба он доираи васеи вазифаҳои тарбиявию инкишофдиҳанда дохил карда шаванд, ки барои ташаккули ҳамаҷонибаи шахсияти донишҷӯ муҳиманд.

Шарти муҳими ташаккули салоҳиятнокии манзаранигории донишҷӯёни самти бадей-педагогии дар таҷрибаомӯзии пленэрӣ зарурати мувофиқати ҷанбаҳои сирф таълимӣ ва қасбии фаъолият мебошад.

Чунин фаъолиятҳое, ки ҳусусияти мұchtameъ доранд, ба падидаи фаъолнокии таълимӣ асос ёфтаанд, ки аз ҳаракат аз донишҳои назариявӣ ба татбиқи онҳо дар амалия (фаъолияти қасбӣ) иборат аст. Истифодаи унсурҳои фаъолияти қасбӣ имкон медиҳад, ки гузариш ба кори бадей-педагогӣ амалй шавад. Ғайр аз ин, фаъолнокии таълимӣ донишҷӯёно ба ичрои қадамҳое водор месозад, ки аз мушоҳида ба мулоҳиза ва байдан ба хулосабарорӣ дар асоси натиҷаҳои таҳлил равона шаванд. Бояд қайд кард, ки чунин фаъолият раванди ҳудшиносӣ мебошад, ки аз муайян кардани салоҳиятҳои фаъолияти қасбии шахс дида, барои гурӯҳи донишҷӯён эътимоднок ва боваринок ба ҳисоб меравад.

Салоҳиятҳои педагогӣ тамоми маҷмӯи салоҳиятҳои омӯзгори фанниро дар бар намегиранд, зеро ташаккули мутахассис дар доираи як соҳаи муайяни дониш рӯй медиҳад. Дар ҳоле, ки баҳри муайян кардани усул, тарзҳо ва шаклҳои самарабахши кор, инчунин фароҳам кардани шароити муайяни педагогӣ барои ташаккули малакаҳои рассомӣ мундариҷаи сохтории онҳоро ба инобат гирифта, ба нишондиҳандаҳои зуҳури онҳо баҳо додан лозим аст.

Пленэр, ки ҳамчун фаъолияти муштарақ баромад мекунад, барои донишҷӯён баҳри аз худ кардани ҷузъи мундариҷавии фан, инчунин азхуд

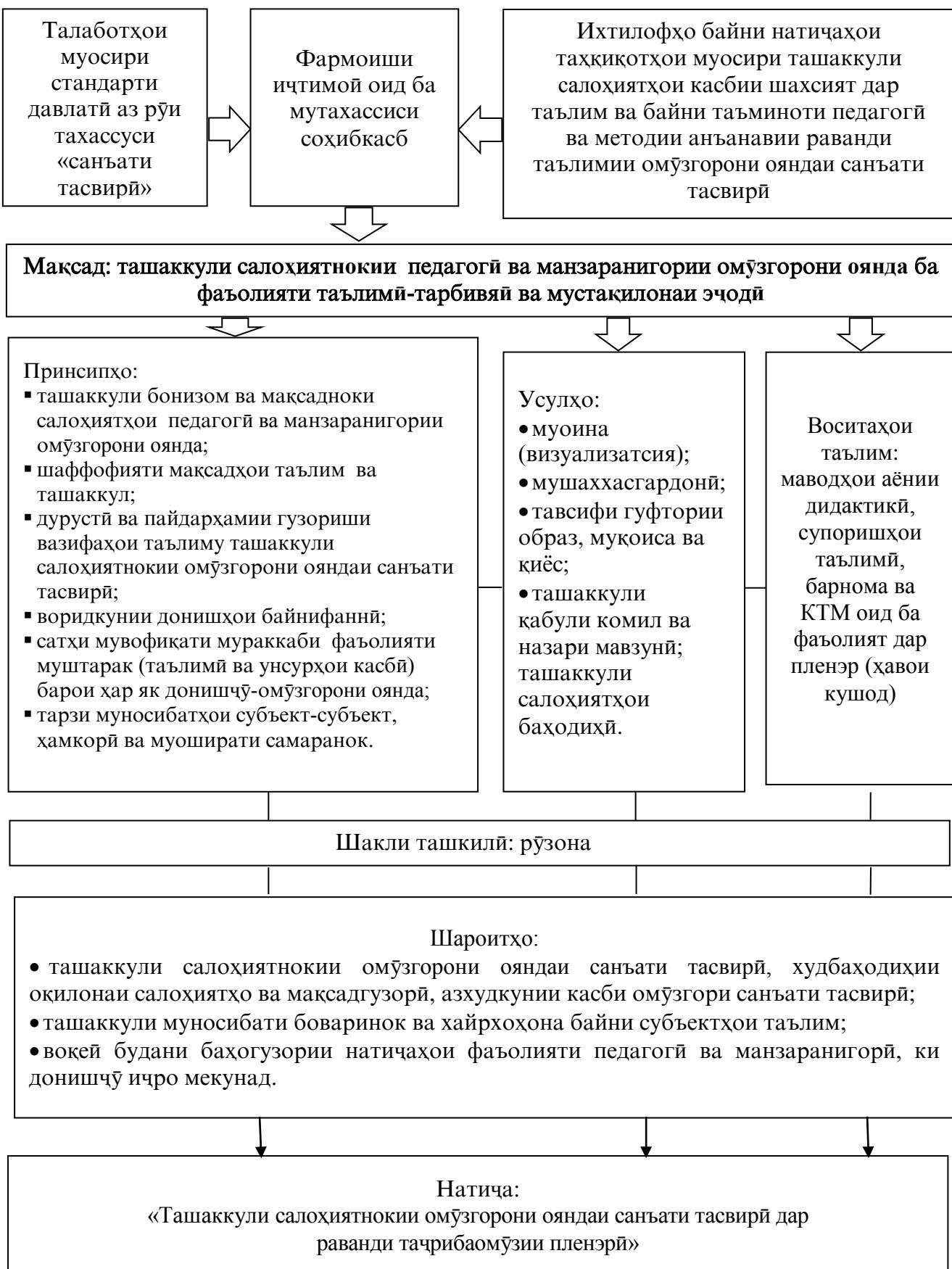
намуддани таҷрибаи иҷтимоӣ, ташаккули шаҳсият ҳамчун мутахассиси ояндаи соҳаи маориф имкониятҳои зиёдро дорад. Ҳамин тарик, таҷрибаомӯзии пленэрӣ ҳам ба инкишофи салоҳиятнокии донишҷӯён дар соҳаи манзаранигорӣ ва ҳам омодагӣ ба ҳалли як қатор вазифаҳои психологӣ, вазифаҳои аз ҷиҳати касбӣ ва фанни дорои аҳамият мусоидат мекунад.

Дар фасли сеом «Амсилаи методии салоҳияти омӯзгорони санъати тасвирий дар пленэр (ҳавои кушод)» зикр шудааст, ки мактаби олии муосир тамоюли таҷдиди таълими бадеӣ-педагогиро ба назар гирифтааст, барномаҳои таълими навсозӣ мешаванд, технологияҳои муосири педагогӣ ворид карда мешаванд, маводҳои курсҳо аз нав баррасӣ ва таҷдид мешаванд.

Тадқиқотҳои илмӣ дар соҳаи масъалаҳои омода кардани омӯзгорони сиклҳои фанҳои эстетикӣ ба муомилоти истилоҳӣ мағхуми амсилаи мутахассис, амсилаи раванди омода кардани мутахассис, инчуни амсилаи фаъолияти мутахассисро ворид мекунанд. Бо ҳамгирий ба ҷараёнҳои асосии тамоюлҳои илмии муосир, инчуни таҷдиди фарзия ва ҳадафи тадқиқоти мазкур, мо амсилаи раванди ташаккули салоҳияти мутахассисони ояндаи самти бадеӣ-педагогӣ, ки дар раванди фаъолияти пленэр истифода мешаванд, пешниҳод менамоем.

Барои ташаккӯл додани ҳадафи фаъолият, роҳҳои самарабахши ташкили он вазифаи асосии амсиласозии педагогӣ оиди таҳқиқи ҳамаҷонибаи низоми ташаккулдиҳанда гузошта мешавад. Раванди амсиласозӣ ба дур шудан (таносуби аломатҳои шабоҳати тасвири беруна, умумияти вазифаҳо, дар ҳоле ки объекти таҳқиқ дар шакли абстрактӣ тасаввур карда мешавад, амсилаи он Ҷътироф шудааст) асос ёфтааст.

Расми 1. Амсилаи методии ташаккули салоҳиятнокии донишҷӯён дар самтҳои бадей-педагогии таълим

Боби дуюм «Марҳилаҳои таҳқиқот оиди татбиқи амсилаи салоҳиятнокӣ дар пленэр» номгузорӣ шуда, аз се зерфасл иборат аст.

Фасли аввал «Муайян кардани мақсади интихоби касб ва сатҳи ибтидоии ташаккули салоҳиятнокии манзаранигорӣ ва салоҳиятнокии педагогии донишҷӯён (марҳилаи пешакӣ)» ном дорад.

Таҷрибаи педагогӣ дар раванди таълимӣ-тарбиявӣ дар ҷараёни таҷрибаомӯзӣ дар пленэр дар доираи фаъолияти факултети санъати тасвирий ва технологияи Муассисаи давлатии таълимии “Донишгоҳи давлатии Ҳучанд ба номи академик Б.Ғафуров” аз соли 2014 то 2020 гузаронида шуд, ки доираи таҷриба 115 нафар донишҷӯёни бахшҳои I – V- умро фаро гирифт.

Санчиши педагогӣ аз шиносии омӯзгорон бо ҷузъи мақсаднокии ҷорабинӣ ва вазифаҳои он, инчунин ўҳдадориҳои баргузории ҷорабинӣ ва нозукиҳои коркарди натиҷаҳои тестӣ, муайян кардани шахсони озмоишшаванд ва ғурӯҳҳои тестӣ ва назоратии донишҷӯён, ҷамъоварии маълумоти тестӣ оиди маводи таълимӣ иборат буд.

Мақсад аз ташкили озмоиши педагогӣ дар муайян кардани он буд, ки донишҷӯён дар раванди амалияи пленэр дар шароити истифодаи амсилаи методии пешниҳодшуда, ки таҳлили фаъолияти омӯзгори фанниро пешбинӣ мекунад, ба қадом натиҷаҳои таълим ноил шуда метавонанд. Бинобар ин, дар марҳилаи муайянкунанда вазифаҳои мувоғиқ таҳия шуданд, ки ҳалли онҳо имкон дод, ки таснифи донишҷӯёни таҳсилкунанда оиди инкишоф ва татбиқи самараноки фаъолияти касбии ояндаи онҳо муайян карда шавад:

- муайян намудани сатҳи ибтидоии омодагии донишҷӯёне, ки дар санчиш иштирок мекунанд;
- муайян намудани ангезаҳо нисбати интихоби самти фаъолияти касбӣ;
- муайян намудани сатҳи фаъолнокии таълимии пурсидашавандагон;
- қайд намудани сатҳи худбаҳодиҳӣ дар самти ташаккули салоҳиятнокӣ дар доираи фаъолияти бадей-педагогӣ.

Қайд намудани нишондиҳандаҳои сатҳи омодагии донишҷӯён дар марҳилаҳои ибтидоии амалисозии фаъолияти таълимӣ шарти муҳими ташкили салоҳиятнокии тамоми раванди таълим мебошад, ки ба ҳамоҳангсозии ҷараёни таълиму тарбия равона шудааст. Ин нишондиҳандаҳо «нуқтаи ибтидой» дар инкишофи минбаъдаи тадқиқоти озмоиши буда, мавҷудияти фазоро барои тарҳрезии муқаррароти методӣ бо мақсади самаранок ташаккул додани маҷмӯи салоҳиятҳо дар доираи фаъолияти бадей-педагогӣ муқаррар мекунанд.

Таҳлил нишон дод, ки аксари пурсидашудагон, ки ба ғурӯҳҳои озмоишигу назоратӣ дохил мешуданд, ҳам салоҳиятнокии касбии баланд ва ҳам пастро нишон медиҳанд.

Фасли дуюми боби мазкури тадқиқотӣ таҳти унвони «Назорати талабот оиди арзёбии фаъолияти таълимии омӯзгорони ояндаи санъати тасвирий ва марҳилаи ташаккулдиҳандай тадқиқоти озмоиши» арзёбии натиҷаҳои дар рафти тартиб додани ҷадвалҳои электронӣ ҳосилшударо фаро мегирад.

Равшан аст, ки усули назорат воситаи асосии ташаккули салоҳиятнокии донишҷӯён дар ҳама самтҳои омодагӣ, аз ҷумла дар ихтиносҳои бадеӣ-педагогӣ мегардад. Намуд ва вазифаҳои назорат имкон доданд, ки дар баробари дониш, малака ва қобилиятҳои донишҷӯён сатҳу суръати ташаккули салоҳиятнокии педагогӣ ва манзаранигории донишҷӯён дар тамоми марҳилаҳои азхудкунии барномаи донишгоҳ назорат карда шавад.

Корҳои донишҷӯёне, ки онҳо дар марҳилаи ташаккули таҷриба эҷод карданд, дар намоишгоҳи “Пленэр” дар солҳои 2016- 2020 ба намоиш гузошта шуданд.

Таҳлили муқоисавии натиҷаҳои марҳилаҳои ташаккулдиҳанда ва муайянкунанда, ки тавассути пурсиши донишҷӯёни ба ғурӯҳи таҷрибавӣ доҳилшуда ба даст омадааст, нишон дод, ки дар раванди чорабиниҳои маҷмӯавие, ки ҳам кори таълимӣ ва ҳам тарбиявии таълимгирандагонро дар назар дорад, дар онҳо тақсимоти диққат мушоҳида шуд.

Ҳангоми таҳияи усулҳои гузаронидани озмоиш, таҳлили маводи тадқиқотӣ дар соҳаи таълими фанни санъати тасвирий ва ташаккули салоҳиятнокии таҳлилӣ зарурати истифодаи усулҳои назорати сифатӣ-соҳторӣ ва сифатӣ-миқдорӣ ба миён омад, ки барои таҳлил намудани раванд ва натиҷаҳои фаъолияти ба ҳам алоқаманди донишҷӯён-омӯзгорони ояндаи фанни санъати тасвирий ва сатҳи ҷенкунӣ имкон фароҳам овард.

Натиҷаҳои марҳилаи ташаккули таҷрибаи педагогӣ фарзияи тадқиқот - ташаккули салоҳиятнокии педагогӣ ва манзаранигории мутахассисони оянда дар соҳаи таълими фанни санъати тасвирий ва раванди таълимро ба миён гузошт, раванди таълим бошад, ки аз рӯи амсилаи методӣ амалӣ шуда, аз ҳадаф, вазифаҳо, мундариҷаи маводи таълимӣ, усулҳои таълим иборат аст, ба ташаккули салоҳиятнокии омӯзгори ояндаи санъати тасвирий мусоидат намуда, ба гузаронидани таҷрибаомӯзии пленэрӣ таъсири мусбӣ мерасонад.

Муқарраркуни мушаҳҳаси салоҳиятнокии омӯзгор вазифаҳои асосии тарбиявиро истисно намекунад, аммо он аҳамияти маҳсусро дорад. Усули озмоиши барои ташаккули салоҳиятнокии омӯзгорони оянда дар раванди пленэр ваҳдати салосаи зеринро муайян мекунад:

- 1) ҳавасмандгардонии фаъолияти таълимӣ барои ба даст овардани салоҳиятнокиҳои зарурӣ;
- 2) ташаккули салоҳиятнокии манзаранигорӣ;
- 3) асоснокунии ташаккулёбии салоҳиятнокии педагогӣ.

Донистани хусусиятҳои инфиродӣ-типологии донишҷӯёни гурӯҳи озмоиши имкон дод, ки дар ҳар қадоми онҳо унсурҳои нокифояи сохтори салоҳиятнокии омӯзгори ояндаи фанни санъати тасвири ташаккул дода шаванд.

Дар зерфасли сеюм, ки «**Марҳилаи ташаккулдиҳандаи озмоиши ва натиҷаҳои таҷриба, таҳлили онҳо**» номгузорӣ шудааст, нишон дода шудааст, ки таваҷҷӯҳи асосии марҳилаи ташаккулдиҳанда ба раванди ташаккули салоҳиятнокии бадей-педагогӣ, аз ҷониби донишҷӯён азхуд шудани таҷрибаи мутобики қасбӣ, дарки аҳамият ва мутассилии худтакмилдӣ дар доираи соҳаи қасбии фаъолият аз ҷониби донишҷӯён равона карда шудааст. Маълумоти марҳилаи ташаккулдиҳанда имкон дод, ки ҷанбаҳои зерин муайян карда шаванд:

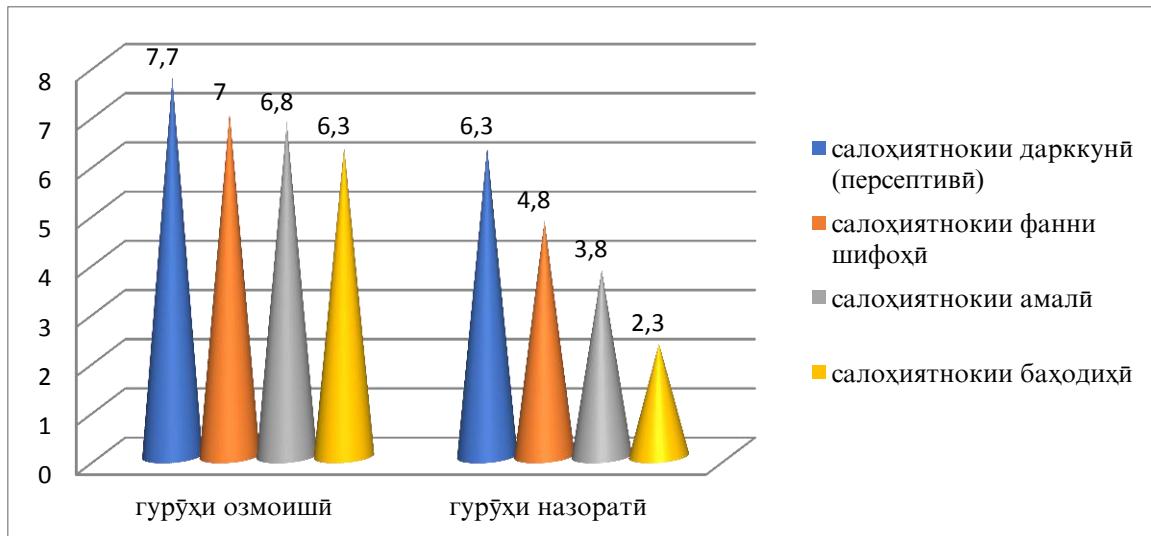
- ягонағии муқаррарот, ки ба инкишофи ҷараёни таълим, ахзудкунии донишҳои нав ва тақмил додани маҳоратҳо, ки дар раванди татбиқи қасбии мутахассисон зарур мегарданд, равона шудааст;
- ҷузъҳо ва ҷанбаҳои гуногуни фаъолияти бадей-педагогӣ, ки нисбати иҷрои сифатноки онҳо талаботи маҳсус гузошта мешаванд;
- талабот ба сатҳи баланди азхудкунии техника ва ташаккулёбии салоҳиятнокии манзаранигории донишҷӯён.

Дар вазифаҳои марҳилаҳои ташаккулдиҳанда усулҳои таълим, ки вазифаҳои таълимию қасбиро иҷро мекунанд, аз қабили тавзеҳот, мушоҳида, тавсифи шифоҳӣ фаъолона истифода шуданд.

Усули тавсифи шифоҳӣ фаъолияти хонандагонро оиди возех баён кардани тартиби амал, ҷанбаҳои методии инкишофи кор, тасвири шифоҳии образ, интиқоли таассуроти дар асоси рефлексияи фаъолият ташаккулёфта, таҳлили хусусиятҳои ташкили фазои тасвирии намунаҳои эҷодкардаи устодони манзаранигорӣ ва ғ. дар назар дорад.

Барои амалий намудани мушоҳида ба донишҷӯ муҳим аст, ки ба ҳадафи фаъолият амиқ ворид шавад, мундариҷаи вазифаи дар назди ў гузошташударо дарк намояд, маҷмӯи донишҳои асосиеро, ки хусусияти ташкили осори бадеиро инъикос мекунанд, дошта бошад.

Расми 2. Диаграммае, ки сатхи ташаккули салохиятнокии бадей-педагогии донишчӯёни гурӯҳҳои озмоиший ва назоратиро ҳангоми қашидан аз асл дар пленэр инъикос меқунад (ҳоли миёна аз рӯи ченаки 10 хол)

ХУЛОСАҲО

1. Натиҷаҳои асосии илмии рисола

Тадқиқоти психологӣ-педагогӣ нишон дод, ки дониш ва маҳорати дар асоси фаъолнокии таълимии худи шахс ба даст оварда шудаанд, ба ташаккули салохиятнокии шахсият таъсири доимӣ ва устувор дорад.

Агар принципи ташаккул ва худинкишофдиҳӣ бо принципи ҷамъоварии дониш иваз карда шуда, дар раванди омода кардани мутахассисони соҳаи бадей-педагогӣ ҳамчун принципи асосӣ қабул карда шавад, пас гузариши таълими педагогӣ на танҳо ба моҳияти мундариҷавии таълим, балки ба моҳияти методии он, нозукиҳои ташкил, ки дар асоси технологияи ҳамкории ба инкишофи худинкишофдиҳии донишҷӯ нигаронидашуда ошкор мешавад. Аз ин рӯ, фаъол гардидани иштироки шахсият дар раванди фаъолияти таълимӣ ба сатҳи азхудкуни чузъи мавзӯй-мундариҷавии фаъолияти бадей-педагогӣ аз ҷониби донишҷӯ таъсири мусбӣ мерасонад.

Бояд самаранокии истифодай фаъолияти предметӣ-нутқии донишҷӯён дар раванди кор дар пленэр қайд кард, зеро дар ин шакли ҳамкории субъектҳои муносибатҳои таълимӣ раванди субъектӣ-иртиботӣ амалӣ мегардад, ки воситаи ташаккули салохиятнокии манзаранигорӣ мегардад. Ташкили бошууронаи машғулиятҳои таълимӣ бо воридсозии фаъолияти предметӣ-нутқии донишҷӯён воситаи зарурии ташаккули сифатҳои аз ҷиҳати касбӣ муҳими онҳо мегардад, ки дар оянда ба омӯзгор дар иҷрои вазифаҳои касбию фаннӣ мусоидат ҳоҳанд кард.

2. Тавсияҳо оиди истифодаи амалии натиҷаҳо

Натиҷаҳои тадқиқоти баргузоршударо метавонанд муаллифони китобҳои дарсӣ ва воситаҳои таълим, нақшаҳои таълимии фанҳои донишгоҳҳои олии педагогӣ ба назар гиранд.

Бо мақсади баланд кардани самаранокии ташаккули маҷмӯи салоҳиятҳои донишҷӯёне, ки фаъолияти бадей-педагогиро дар оянда ба нақша гирифтаанд, дар раванди таҷрибаомӯзии пленэрӣ тавсияҳои зерин пешниҳод карда мешаванд:

- арзёбии воқеии натиҷаҳои фаъолияти манзаранигорӣ таъмин карда шавад;
- усулҳои ташаккули салоҳиятнокии манзаранигорӣ дар пленэр васеъ истифода карда шаванд;
- ба омӯзгор зарур аст, ки ба пленэр барои мушоҳидаи дарки яклухт ва дидани мутавозинии бошуурона сафар намояд;
- инкишофи салоҳиятнокии баҳодиҳӣ дар раванди фаъолияти бадей-педагогии омӯзгори оянда амалӣ карда шавад;
- маҷмӯи меъёрҳои арзёбии ташаккули салоҳиятнокии манзаранигорӣ ва педагогӣ, ки дар раванди ҳалли масъалаҳои таълимӣ ва бадей-педагогӣ заруранд, истифода шавад;
- ба раванди таълим дар ҷараёни таҷрибаомӯзии пленэрӣ аз ҷониби донишҷӯён роҳҳои ташаккули салоҳиятнокии манзаранигорӣ ва педагогӣ, ки дар умумият ва чудо нашудан аз тамоми ҷузъҳои фаъолият, аз ҷумла гузоштани ҳадаф, принсипҳо, маҷмӯи усулҳо, воситаҳо, шаклу натиҷаҳои фаъолият асос ёфтаанд, таҳия ва ворид карда шаванд.

МАЗМУНИ АСОСИИ ТАҲҚИҚИ ДИССЕРТАЦИОНӢ ДАР МАҶОЛАҲОИ ЗЕРИН ИН҆ИКОС ЁФТААНД:

I. Маҷолаҳои илмие, ки дар мачаллаҳои тақризшавандай тавсиякардаи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва КОА Вазорати маориф ва илми Федератсияи Русия чоп шудаанд:

[1-М]. Ганиева М.А. Народное орнаментальное искусство и образно-семантическое значение его элементов [Текст] / Дж.М. Холматов, **М.А. Ганиева** // Учёные записки ХГУ им. академика Б.Гафурова. Серия: естественные и экономические науки, (Научный журнал). №3(22), Худжанд 2012. - С. 27

[2-М]. Ганиева М.А. Роль искусства графики в профессиональной подготовке студентов и её место в изобразительном искусстве [Текст] / Дж.М. Холматов, **М.А. Ганиева** // Учёные записки ХГУ им. академика Б.Гафурова. Серия: естественные и экономические науки, (Научный журнал). №1(36), Худжанд, 2016. – С. 111-116

[3-М]. Ганиева М.А. Содержание, методы, средства формирования эстетического вкуса учащихся 5-7 классов на уроках изобразительного искусства [Текст] / А.А. Азизов, Ф.Н. Яхёев, **М.А. Ганиева** // Вестник Таджикского национального университета, (Научный журнал). №3/4, Душанбе, 2017. - С. 203-208

[4-М]. Ганиева М.А. Интеллектуальное развитие студентов в процессе эстетического воспитания [Текст] / А.А. Азизов, **М.А. Ганиева** // Учёные записки ХГУ им. академика Б.Фафурова. Серия гуманитарно-общественных наук (Научный журнал). №1(54), Худжанд, 2018. - С. 220-225

[5-М]. Ганиева М.А. Устное словесное рисование на занятиях по основам изобразительного искусства художественного-графического факультета [Текст] / А.А. Азизов, Ф.Н. Яхёев, **М.А. Ганиева** // Вестник Таджикского национального университета (Научный журнал). №5, Душанбе, 2018. - С. 203-208

[6-М]. Ганиева М.А. Методические основы изучения национального декоративно-прикладного искусства в процессе подготовки учителей изобразительного искусства [Текст] / Дж.М. Холматов, **М.А. Ганиева** // Вестник Таджикского национального университета (научный журнал) №7, Душанбе, 2019. - С. 202-206

[7-М]. Ганиева М.А. Муносибати салоҳиятнокии омӯзгори санъати тасвирий дар омӯзиши мусаввирии пленэрӣ [Матн] / **М.А. Ганиева** // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. №3, Душанбе, 2020 с. - С. 218-222

[8-М]. Ганиева М.А. Формирование образного мышления студентов художественно-графических факультетов педагогических вузов в процессе занятий композицией [Текст] / Дж.М. Холматов, **М.А. Ганиева** // Вестник Таджикского национального университета, (Научный журнал). №4. Душанбе, 2020 с. - С. 241-245.

[9-М]. Ганиева М.А. Хусусиятҳои мусаввирий дар пленэр [Матн] / **М.А. Ганиева**, А.Б. Исаев, Дадобоева М.Н // Паёми Донишгоҳи давлатии Боҳтар ба номи Носири Хусрав. №1-2(74), Боҳтар, 2020 с. - С. 125-130

[10-М]. Основы обучения пленэрной живописи для развития творческой индивидуальности студентов художественно-графических факультетов [Текст] / **М.А. Ганиева** // Учёные записки ХГУ им. академика Б.Фафурова. Серия гуманитарно-общественных наук, (Научный журнал) -№ 3(64) Худжанд – 2020. – С.193-197.

[11-М]. Ганиева М.А. Махсусияти услуби обрангнигорӣ дар дарси мусаввирии факултетҳои санъати тасвирий [Текст] / **М.А. Ганиева** // «Номаи донишгоҳ». Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносӣ. №2(71) Хуҷанд – 2022. - С.221- 225.

[12-М]. Ганиева М.А. Формирование компетенции будущих учителей изобразительного искусства в процессе пленэрной практики [Текст] / М.А. Ганиева // Вестник педагогического университета (Серия 2. Педагогика и психология, методика преподавания гуманитарных и естественных дисциплин, (Научный журнал). -№ 3 Душанбе, 2022. – С.102-105.

II. Мақолаҳои илмие, ки дар дигар нашрияҳо чоп шудаанд:

[13-М]. Ганиева М.А. Учебная практика-пленэр. Углубленное изучение природы в рамках изобразительного искусства [Текст] / М.Н. Алиева, **М.А. Ганиева** // Электронное научно-практическое международное издание «Экономика и социум». РФ: г. Саратов. №1(68), 2020.- С. 982-985.

[14-М]. Ганиева М.А. Формирование компетентности будущих учителей изобразительного искусства в процессе прохождения пленэрной практики [Текст] / **М.А. Ганиева**, М.Н. Алиева // Электронное научно-практическое периодическое международное издание «Мировая наука». РФ, г. Саратов. №1(34), 2020. С. 154-157

[15-М]. Ганиева М.А. Теоретический анализ проблемы формирования профессиональной компетентности будущих учителей изобразительного искусства [Текст] / **М.А. Ганиева**, М.Н. Алиева // Роль инновационных методов познания в развитии современной науки: материалы II всероссийской научно - практической конференции (18 февраля 2020 г., Владивосток) Отв. ред. Зарайский А.А. - Издательство ЦПМ «Академия Бизнеса», Саратов 2020. С. 9-12

[16-М]. Ганиева М.А. Хусусиятҳои асосии таълими техникаи акварелнигорӣ дар факултетҳои санъати тасвирий [Текст] / **М.А. Ганиева** // Международная научная конференция «Актуальные научные исследования в современном мире». Журнал. Выпуск 2 (82). Часть 5. Украина, Киевская обл., г. Переяслав – 2022. С.134-138.

[17-М]. Ганиева М.А. Роль рисования на пленэре в становлении учителя изобразительного искусства [Текст] / **М.А. Ганиева** // Материалы I Всероссийской (национальной) научно-практической конференции “Профессиональный рост педагогов социального и инклюзивного образования в условиях цифровой трансформации современного образования”. Армавир, 2022. С. 257-262.

III. Китоби дарсӣ:

[18-М]. Ганиева М.А. Таълими меҳнат ва санъати тасвирий (барои хонандагони синфҳои 1-2 ношунаво) [Матн] / З.П. Раҳмонов, М.А. Раҳматова, Д.З Раҳмонова, **М.А. Ганиева** // Китоби дарсӣ. «Мероч» ш.Хуҷанд, 2014. 104 саҳ.

IV. Мақолаҳои илмӣ:

[19-М]. Ганиева М.А. Методҳои ташаккули салоҳиятнокии омӯзгор-рассомони оянда [Матн] / **Ганиева М.А.**, Ф.Н. Яхёев // “Масъалаҳои мубрами таълим дар замони муосир” Маводи конференсияи таълимӣ-методии ҷумҳурияйӣ бахшида ба Соли рушди сайёҳӣ ва хунарҳои мардумӣ (27-28 ноябр соли 2018). - Хуҷанд: Нури маърифат. – 340 с. – С. 56-59.

[20-М]. Ганиева М.А. Санъати тасвириву ороиши дар ташаккулёбии ҳисси зебоипарастии тоҷикон [Матн] / Ҷ.М. Ҳолматов, **М.А. Ганиева**, А.С. Масолиев // Масъалаҳои таъриҳ, назарияи методикаи таълими фанҳои графикӣ ва технология (Маҷмӯи мақолаҳои конференсияи вилоятӣ дар мавзӯи “Роҳҳо,

усулҳо ва методикаи омӯзиши ҳунарҳои миллӣ дар дарсҳои технология ва санъати тасвирӣ” бахшида ба 25 солагии Ичлоисия XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон). -Хуҷанд, 2019. – С. 75 – 77.

[21-М]. Ғаниева М.А. Асосҳои психологӣ – педагогии салоҳияти касбии омӯзгорони ояндаи санъати тасвирӣ [Матн] / **М.А. Ғаниева** // Маводи конференсияи илмӣ – амалии ҷумҳурияйӣ дар мавзӯи «Нақши ҳунарҳои мардумӣ дар рушд ва пойдории фарҳанги миллӣ» бахшида ба Соли рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ эълон гардидани солҳои 2019-2021. Душанбе-2019. – 514. С. 388-393.

[22-М]. Ғаниева М.А. Қобилияти бадеъ-эҷодии донишҷӯён дар омодагии маҳсус оид ба композитсия дар донишгоҳҳои педагогӣ [Матн] / Н.С. Уралова, **М.А. Ғаниева** // Маводи конференсияи илмӣ – амалии ҷумҳурияйӣ дар мавзӯи “Нақши ҳунарҳои мардумӣ дар рушд ва пойдории фарҳанги миллӣ” бахшида ба соли рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ эълон гардидани солҳои 2019-2021. Душанбе-2019. – 514 с. С.409-414.

[23-М]. Ғаниева М.А. Формирование образного мышления студентов художественно-графических факультетов педагогических вузов в процессе занятий по композиции [Матн] / **М.А. Ғаниева**, Ҷ.М. Ҳолматов // Маводи конференсияи илмӣ-амалии вилоятии “Муаммоҳои муосири раванди таълими математика ва технологияи иттилоотӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва миёнаи умумӣ” бахшида ба 30-солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 70-солагии номзади илмҳои психологӣ, дотсент Дадоҷонов Ё. ва номзади илмҳои педагогӣ, дотсент Рашидов А. - Хуҷанд-2019. – С. 124-126.

[24-М]. Ғаниева М.А. Тавсифи педагогӣ-психологӣ ва инкишофи раванди маърифатии хонандагони синфҳои 5-7 [Матн] / **М.А. Ғаниева**, Ақилова М.М. // Маводи конференсияи илмӣ-амалии вилоятии “Муаммоҳои муосири раванди таълими математика ва технологияи иттилоотӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва миёнаи умумӣ” бахшида ба 30-солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 70-солагии номзади илмҳои психологӣ, дотсент Дадоҷонов Ёқубҷон ва номзади илмҳои педагогӣ, дотсент Рашидов Абдувалий. Хуҷанд-2019. – 244 с. С.111-114.

[25-М]. Ғаниева М.А. Асосҳои таълимот оид ба фанни рангшиносӣ [Матн] / **М.А. Ғаниева**, Н.С. Уралова // Маводи конференсияи илмӣ-методии ҷумҳурияйӣ дар мавзӯи «Муносабати босалоҳият дар таълими фанҳои табии риёзӣ: воқеият ва имкониятҳои дар шароити татбиқшавии он» ба муносабати 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе-2019. – 387 с. С. 292-296.

[26-М]. Ғаниева М.А. Усулҳои ташаккули қабули комил ва назари пластикӣ ҳангоми гузаронидани таҷрибаомӯзии плэнэрӣ (ҳавои күшод) [Матн] / **М.А. Ғаниева**. // Маводи конференсияи илмӣ-методии ҷумҳурияйӣ дар мавзӯи «Муносабати босалоҳият дар таълими фанҳои табии риёзӣ: воқеият ва имкониятҳои дар шароити татбиқшавии он» ба муносабати 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе-2019. – 387 с. – С. 298-301.

[27-М]. Ғаниева М.А. Қабули маълумоти муҳим барои касб аз рӯи тасвир ва ташаккули салоҳиятнокихои фаннӣ-шифоҳӣ [Матн] / **М.А. Ғаниева**, Ҷ.М. Холматов // Маводи конференсияи илмӣ-методии ҷумҳурияйӣ дар мавзӯи «Муносибати босалоҳият дар таълими фанҳои табиӣ риёзӣ: воқеият ва имкониятҳои дар шароити татбиқшавии он» ба муносибати 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе-2019. С. 301-303.

[28-М]. Ганиева М.А. Пленэрная практика - как важное звено для становления художника – педагога [Матн] / **М.А. Ғаниева**, А.Б. Исоеv // Маводи конференсияи илмӣ-методии ҷумҳурияйӣ дар мавзӯи «Муносибати босалоҳият дар таълими фанҳои табиӣ риёзӣ: воқеият ва имкониятҳои дар шароити татбиқшавии он» ба муносибати 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе-2019. – С. 296-298.

[29-М]. Ганиева М.А. Рисование на пленэре и его роль в становлении учителя изобразительного искусства [Матн] / **М.А. Ғаниева**, М.Н. Дадобоева // Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ - назарияйӣ дар мавзӯи “Масъалаҳои мубрами илму маориф дар шароити ҷаҳонишавӣ” бахшида ба 75-солагии Доғишгоҳи давлатии Кулоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ. Кӯлоб – 2020. – С. 43.

[30-М]. Ганиева М.А. Композиционная деятельность на занятиях по рисунку как путь развития творчества студентов худографа [Матн] / **М.А. Ғаниева**, Ҷ.М. Холматов // МДТ «Доғишгоҳи давлатии Боҳтар ба номи Носири Ҳусрав». Конференсияи илмӣ – амалии ҷумҳурияйӣ дар мавзӯи «Масоили мубрами математика ва таълими он» бахшида ба бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф (2020-2040) ва 70 - солагии Корманди шоистаи Тоҷикистон доктори илмҳои педагогӣ, профессор А.Э.Сатторов. 2020 с. - С. 321-322.

[31-М]. Ганиева М.А. Проблемы и пути изучения композиционных способностей студентов худографа [Матн] / **М.А. Ғаниева**, Ҷ.М. Холматов // Доғишкадаи давлатии санъати тасвирӣ ва дизайни Тоҷикистон. Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назарияйӣ дар мавзӯи «Таъриҳ, аньана ва дурнамои рушди ҳунарҳои мардумӣ», бахшида ба эълон гардидани солҳои 2020-2021 «Соли рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ». ш.Душанбе, 28 ноября 2020. – С. 243-245.

[32-М]. Ганиева М.А. Обучение пленэрной живописи как развитие творческой индивидуальности студентов ХГФ [Матн] / **М.А. Ғаниева**, Н.С. Уралова // Масъалаҳои таъриҳ, назарияи методикаи таълими фанҳои графикӣ ва технология (маҷмӯи мақолаҳо). Ҳуҷанд – 2021. – С. 95.

[33-М]. Ғаниева М.А. Рангшиносӣ дар таҷрибаи омӯзиши санъати тасвирӣ [Матн] / **М.А. Ғаниева**, Н.С. Уралова // Масъалаҳои таъриҳ, назарияи методикаи таълими фанҳои графикӣ ва технология (маҷмӯи мақолаҳо). Ҳуҷанд – 2021. – С. 34.

[34-М]. Ғаниева М.А. Основы формирования познавательной деятельности в процессе обучения живописи [Матн] / **М.А. Ғаниева**, Н.С. Уралова // Доғишкадаи куҳию металлургии Тоҷикистон. Конференсияи илмӣ –

амалии чумхурияйӣ бахшида ба 30 – солагии Истиқолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавзӯи “Ҳамгирои фанҳои геометро – графикӣ, дақиқ ва техниқӣ дар омодасозии муҳандисон”. Бӯстон – 2021. – С. 62-63.

[35-М]. Ғаниева М.А. Развитие чувства свето-тоновых отношений [Матн] / **М.А. Ғаниева**, Н.С. Уралова // Донишкадаи кӯҳию металлургии Тоҷикистон Конференсияи илмӣ – амалии чумхурияйӣ бахшида ба 30 – солагии Истиқолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавзӯи «Ҳамгирои фанҳои геометро – графикӣ, дақиқ ва техниқӣ дар омодасозии муҳандисо». Бӯстон – 2021. – С. 64-65.

[36-М]. Ғаниева М.А. Технологияи гулдӯзи бо мӯҳра [Матн] / Н.С. Уралова, **М.А. Ғаниева** // Донишкадаи кӯҳию металлургии Тоҷикистон. Конференсияи илмӣ – амалии чумхурияйӣ бахшида ба 30 – солагии Истиқолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавзӯи «Ҳамгирои фанҳои геометро – графикӣ, дақиқ ва техниқӣ дар омодасозии муҳандисон». Бӯстон – 2021. – С. 64-65.

[37-М]. Ғаниева М.А. Санъати ҳунарҳои ҳалқӣ ва рушди он дар ташаккули фарҳанг [Матн] / Ч.М. Ҳолматов, **М.А. Ғаниева** // Маводи конференсияи илмӣ-амалии вилоятӣ бахшида ба «30-солагии Истиқолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва «Солҳои 2019-2021, солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» таҳти унвони «Саҳми ҷавонон дар рушди илми тоҷик». Хуҷанд-2021. – С. 120.

[38-М]. Ғаниева М.А. Тавассути омӯзонидани фанҳои санъати тасвирий ташаккул додани қобилияти эҷодии хонандагон [Матн] / **М.А. Ғаниева**, Ч.М. Ҳолматов // Маводи конференсияи илмӣ-амалии вилоятӣ бахшида ба «30-солагии Истиқолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва «Солҳои 2019-2021, солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» таҳти унвони «Саҳми ҷавонон дар рушди илми тоҷик». Хуҷанд-2021. – С. 124.

[39-М]. Ғаниева М.А. Техникаи фреска [Матн] / Уралова Н.С, **М.А. Ғаниева**, Сатторова Ф. // Маводи конференсияи илмӣ-амалии вилоятӣ бахшида ба “30-солагии Истиқолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон” ва “Солҳои 2019-2021, солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ” таҳти унвони “Саҳми ҷавонон дар рушди илми тоҷик”. Хуҷанд-2021. – С. 100.

[40-М]. Ғаниева М.А. Муносибати салоҳиятнокӣ дар таълими фанни санъати тасвирий [Матн] / **М.А. Ғаниева**, Н.С. Уралова // Конференсияи илмӣ-амалии чумхурияйӣ «Ҳунар, фарҳанг ва сайёҳӣ – муаррифгари чеҳраи миллат» бахшида ба ҷамъбасти солҳои 2019-2021 «Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ». Хуҷанд-2021. – С.133

[41-М]. Ғаниева М.А. Ташаккул додани қобилияти эҷодии донишҷӯён дар санъати ороишиӣ-амалӣ [Матн] / Н.С. Уралова, **М.А. Ғаниева** // Конференсияи илмӣ-амалии чумхурияйӣ «Ҳунар, фарҳанг ва сайёҳӣ – муаррифгари чеҳраи миллат» бахшида ба ҷамъбасти солҳои 2019-2021 “Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ”. Хуҷанд-2021. – С. 178.

[42-М]. Ғаниева М.А. Инкишофи салоҳияти қасбии омӯзгори ояндаи санъати тасвирий [Матн] / **М.А. Ғаниева** // Конференсияи илмӣ-амалии

чумхурияйӣ дар мавзӯи «Нақши таълими фанҳои умумитехникӣ дар рушди саноатикунонии чумхурияйӣ» бахшида ба 25-солагии ваҳдати миллӣ, 30-солагии иҷлосияи 16-уми тақдирсози Шӯрои Чумхурии Тоҷикистон ва 75 солагии устоди кафедраи методикаи таълими технология ва соҳибкорӣ Сайфидинов М. – Душанбе, 2022. – С.369-374.

[43-М]. Фаниева М.А. Натюрморти таълимӣ ҳамчун воситаи дидактикаи инкишофи фаъолияти маърифатии донишҷӯён // Конференсияи илмӣ-амалӣ таҳти унвони «Нақши Абурайҳони Берунӣ дар рушди илмҳои риёзиву табиӣ ва техникӣ», бахшида ба пешвози 1050-солагии нобигаи маъруфи форс-тоҷик ва «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф». (ш. Боҳтар, 28 майи соли 2022). Боҳтар, 2022. – С.192-199

[44-М]. Фаниева М.А. Пленэр ҳамчун ҷараёни таълим [Матн] / **М.А. Фаниева, А.Б. Исоеv** // Конференсияи илмӣ-амалии чумхурияйӣ дар мавзӯи «Дурнамои рушди таҳсилоти олӣ дар замони ҷаҳоншавӣ». – Ҳуҷанд-2022. – С.256

[45-М]. Фаниева М.А. Азҳуд кардани техника ва технологияи мусаввирӣ ҳамчун воситаи самарабахши инкишофи сифати тайёрии касбии рассомии магистрон дар донишгоҳи педагогӣ таълим [Матн] / **М.А. Фаниева, А.Б. Исоеv** // Маводи конференсияи илмӣ-амалии чумхурияйӣ «Масъалаҳои рушди илмҳои психология дар Чумхурии Тоҷикистон: муаммо ва дурнамо» бахшида ба 30-солагии Иҷлосияи XVI Шӯрои олии Чумхурии Тоҷикистон ва 90-солагии МДТ «Донишгоҳи давлатии Ҳуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров» Ҳуҷанд – 2022, - С.89

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ
ТАДЖИКИСТАН ГОСУДАРСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ
УЧРЕЖДЕНИЕ «ХУДЖАНДСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АКАДЕМИКА БОБОДЖОНА ГАФУРОВА»**

ТКБ – 74.266.4

На правах рукописи

ТДУ – 76 (07)

F – 32

ГАНИЕВА МАЛИКА АБДУКАДЫРОВНА

**ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА В ПРОЦЕССЕ ПЛЕНЭРНОЙ ПРАКТИКИ
(повторное)**

13.00.08 – Теория и методика профессионального обучения
(педагогические науки)

(13.00.08.04 – Теория и методика гуманитарных наук)

**Автореферат
диссертации на соискание ученой степени кандидата
педагогических наук**

ХУДЖАНД – 2023

Работа выполнена на кафедре черчения, начертательной геометрии и методики преподавания ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Бободжона Гафурова»

Научный руководитель:

Дадбоева Мухарам Наимджановна - кандидат педагогических наук, доцент кафедры технологии и методики её преподавания ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Бободжона Гафурова»

Научный консультант:

Исломов Озод Азимович – доктор педагогических наук, профессор кафедры черчения, начертательной геометрии и методики преподавания ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Бободжона Гафурова»

Официальные оппоненты:

Мкртычев Тигран Константинович - доктор искусствоведения, директор государственного музея искусств Республики Каракалпакстан имени И.В. Савицкого

Абдусамадова Мунира Абдугаффоровна - кандидат педагогических наук, доцент, заведующая кафедрой гуманитарных наук и социологии Института точных наук и технологий Таджикистана в городе Худжанд

Ведущая организация:

Государственный институт изобразительных искусств и дизайна Таджикистана

Защита диссертации состоится «_____» _____ 2023 г. в _____ часов на заседании диссертационного совета 6D КОА-046 при ГОУ «Худжандский государственный университет имени Бободжона Гафурова» по адресу 735700, Республика Таджикистан, Согдийская область, г. Худжанд, пр.Мавлонбекова, 1

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке и на официальном сайте ГОУ «Худжандский государственный университет имени Б. Гафурова» и на сайте www.hgu.tj

Автореферат разослан « _____ » _____ 2023 г.

**Ученый секретарь диссертационного совета,
доктор педагогических наук, доцент**

Абдуллаева М.А.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность научного исследования. Современные тенденции развития системы образования в Республике Таджикистан обусловлены ориентацией сегодняшней государственной политики на создание определенных условий для возможности граждан реализовать свое право на получение качественного образования, формирование благоприятствующей этому образовательной среды, которая обнаруживает интегративные связи с глобальным образовательным пространством.

В одном из своих посланий Верховному Собранию Республики Таджикистан президент Эмомали Рахмон указал на то, что в стране сфера высшего образования находится в стадии активного развития, качественно повышается уровень подготовки высококвалифицированных кадров. Однако следует отметить, что проблемы в сфере образования остаются одними из нерешенных. Лидер нации подчеркнул, что намечается острая необходимость в поддержании научного, новаторского и творческого духа в среде подрастающего поколения.

Внешние обстоятельства оказывают мощнейшее влияние на сферу образования, что проявляется во все больше расширяющихся требованиях к выпускнику вуза. В связи с тем, что Таджикистан присоединился к Болонскому соглашению и тем самым занял свою нишу в мировом образовательном пространстве, высшая школа в государстве стала рассматриваться как необходимая ступень обучения, призванная сформировать грамотного специалиста.

Государственный образовательный стандарт высшего профессионального образования фиксирует необходимость учета содержания будущего профессионального поля специалиста, что выступает своеобразным ориентиром для формулирования задач образования.

Таким образом, уровень квалификации учителей изобразительного искусства не является единственным критерием, по которому определяется показатель его конкурентоспособности. Здесь обретают актуальность также его способности к выбору стратегии решения профессионально-образовательных задач в условиях необходимости принятия нестандартных решений в процессе трудовой деятельности, что оказывается гарантом его эффективности в качестве специалиста.

Одной из центральных компетенций будущего учителя изобразительного искусства, входящей в разряд профессиональных, является комплекс знаний и умений в области пейзажной живописи. Недостаточность сформированности данной компетенции ведёт к тому, что такой педагог оказывается неспособным

к формированию соответствующей базы у ученика, обнаруживает несостоятельность групповой работы, воспитательной деятельности, навыков удержания внимания и развития познавательного интереса обучающихся.

Сегодняшняя вузовская система художественно-педагогического образования в большей мере ориентирована на ускорение базовых знаний, а также отработке теоретических положений на практике. Однако практическая ориентированность обучения будущих учителей изобразительного искусства проявляется лишь в рамках аудиторных занятий по методике преподавания дисциплины и краткосрочной производственной практики в образовательных учреждениях. Поэтому актуализируется необходимость расширения методического инструментария развития компетентности студентов. Одним из механизмов такого подхода может оказаться пленэр.

Занятия в таком формате подразумевают развитие навыков познания окружающей действительности. В процессе рисования с натуры обучающиеся учатся работать в условиях различного освещения, природных ситуациях, что требует от студента мобильности в принятии решений по способам и инструментам изображения, активизации умений изображения по памяти и т. д. Всё это подразумевает проявление студентом профессиональной активности. Кроме того, перечисленные факторы отличают пленэрные занятия от других предметов по пейзажной живописи и активизируют учебный процесс на пленэре в аспекте формирования компетентности будущего специалиста изобразительного искусства.

Степень изученности темы исследования. Необходимо отметить, что вопрос формирования профессиональной компетентности, особенно в учебном процессе во время пленэрной практики, у студентов специальности изобразительных искусств строится на прочной научной основе. Анализ научно-теоретической литературы показал, что в последние годы в центре внимания ученых находились следующие вопросы по анализируемой проблематике: «Композиция этюда пейзажа как одно из средств формирования компетентностей студентов на начальных этапах обучения пленэрной живописи» (В. М. Соколинский); «Совершенствование методики обучения студентов на основе композиции в системе художественно-педагогического образования» (Б.Ю.Усмонов); «Формирование специальных и профессиональных компетентностей студентов факультета изобразительного искусства в процессе выполнения набросков и зарисовок на пленэре» (В.В. Морозова); «Формирование педагогических и изобразительных навыков у студентов факультетов педагогических вузов при выполнении портрета человека» (Е.Л. Толстых); «Формирование художественной наблюдательности у студентов факультетов изобразительного искусства на занятиях по

написанию пейзажа как основа формирования образного мышления» (С.Б. Никитин); «Обучение живописи на пленэре как процесс нормирования художественно-творческой индивидуальности студентов» (Л.А. Жданова); «Формирование чувства колорита у студентов факультетов педагогических вузов на занятиях по пейзажу» (И.П. Грошев) и др.

Исследования вышеуказанных авторов имеют важное теоретическое и практическое значение для данной диссертации. Однако анализ научно-методических исследований показал, что вне зависимости от углубленного изучения и анализа исследуемой темы, не существуют целенаправленных исследований, непосредственно связанных с темой данной научной работы и посвященных развитию живописной компетентности будущих учителей изобразительного искусства на пленэре, основанных на контекстуальном подходе и практических методах. Глубокое и всестороннее изучение проблем, связанных с формированием специальных компетенций студентов и их практическая реализация абсолютно точно определили односторонность подготовки будущих учителей.

Независимо от существующих исследований в области формирования компетентности будущих учителей изобразительного искусства и их недостаточной разработанности необходимо выделить ряд вопросов, в том числе:

- отсутствие организации педагогических условий, педагогической и пейзажной компетентности будущих учителей изобразительного искусства;
- отсутствие разработок комплекса методов формирования пейзажной компетенции и системы заданий на пленэре с учетом контекстуального подхода и практических методов в обучении;
- не разработанность оценочных требований к формированию пейзажной компетентности будущих учителей изобразительного искусства;
- не разработанность методической модели формирования пейзажной компетентности будущих учителей изобразительного искусства на основе текстовых и практических методов в учебном процессе.

В качестве теоретической основы научного исследования выступают исследования: в области педагогики И.Я. Лернера, В.А. Сластёнина, Н.Ф. Талызиной; в области психологии – труды П.Я. Гальперина, В.В. Давыдова, И.А. Зимней, А.Л. Леонтьева, А.Г. Маклакова, Р.С. Немова, А.В. Петровского, К.К. Платонова, Б.М. Теплова; научные труды по вопросам вхождения в личностную компетенцию Т.И. Артемьева, А.В. Брушлинского, В.Н. Дружинина, Д.Н. Завалишина; научные работы в области теории и методики преподавания изобразительного искусства А.Д. Алехина, Н.Н. Анисимова, Г.В. Беды, Э.И. Игнатьева, Д.Н. Кардовского, В.С. Кузина, Н.И. Ростовцева, П.П.

Чистякова, Е.В. Шорохова, А.П. Ящухиной; в области теории живописи исследования А.В. Виппера, Н.Н. Волкова, Н.П. Крымова, Б.В. Иохансона, С.П. Ломова; по вопросам интеграции специальных предметов в профессиональном становлении личности научные труды В.И. Козлова, В.К. Лебедько, В.П. Строкова, Н.К. Шабанова, а также научные диссертации таджикских ученых М.Д. Ашурева, М.И. Ашуралиева, Б. Бойназарова, М.В. Кадировой, А.К.Гулова, Х.А.Джалиловой, Н.С. Раҳмоновой, М.К. Джураева, О. Шарипова, Р. Абдуллоевой, Ж.М. Холматова, М. Собирова, П.С. Нематова, А. Нурова, М.Н. Дадобаевой, в которых в различных теоретико-методических аспектах рассмотрено роль нравственно-эстетического воспитания в профессиональной подготовке педагогов и учащихся.

Аспекты изучения разнотематических материалов на пленэрных занятиях существуют в научных исследованиях зарубежных ученых, таких как И.И. Грошев, Н.В. Грибакина, Л.А. Жданова, Н.Я. Маслов, В.В. Морозова, С.Б. Никитина, В.М. Соколинский, в учебных пособиях М.Д. Базанова, Г.Б. Смирнова, А.А. Унковского и отечественных ученых А.Б. Исоеva, М.Ю. Ашурева, К. Джураева, С. Хасанова, Ч.М. Холматова и др.

В процессе исследования проанализированы научные работы мастеров пейзажного жанра К.А. Коровина, Н.П. Крымова, А.Л. Куинджи, И.М. Левитана, К. Моне, Г.Г. Нисского, А.А. Пластова, В.Д. Поленова, А.А. Рылова, А.К. Саврасова, И.И. Шишкина и работы отечественных художников А.Х. Бобоҷонова, Г.Х. Джураева, К. Ёдгорова, А. Жамолиддинова, А.Б. Исоеva, А.С. Исроилова, С. Курбонова, К.М. Муминова, Б.М. Холматова, Х.Д. Хушвахтова, Н.Н. Эшоновой, молодых художников М.А. Ганиевой, Т.Т. Махкамова, М.М. Мирмухамедова, Н.К. Муминова, А. Н. Убайдуллоева, Д.У.Усманова и др., имеющих важное значение.

В последние годы учеными завершен и защищен ряд научно-исследовательских работ по различным проблемам в данной сфере, в том числе, по теме «Формирование творческих способностей учащихся начальных классов по предметам искусства и труда с учетом компетентностных отношений» (2019) М.Н. Алиевой, на тему «Роль преподавания изобразительного искусства в воспитании и в формировании нравственно-духовных и эстетических качеств учащихся 5-7 классов (на примере общеобразовательных учреждений Согдийской области)» (2019) З.З. Мирзабаева и ряд других диссертационных исследований, таких ученых, как А.У. Абдуллоева, М.А. Абдусамадова, М.А. Абдуллаева, А.А. Азизов, Ш.Ю. Азизов, М.Д. Ашурев, М.А. Дадобаева, Б.Е. Дадобаева, О.А. Исломов, Х.А. Чалилова, М.К. Джураев, М.В. Кадырова, Т. Музтаффаров, С.Р. Мукимова, Б.Х. Нарзуллоев, И.М. Раджабов, С. Рахимов, Н.С. Уралова.

Методологическую основу исследования составляют фундаментальные педагогические и методические труды известных отечественных и зарубежных ученых.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Целью исследования является выявление особенностей формирования компетентности в области пейзажной живописи у студентов, которые в будущем планируют вести художественно-педагогическую деятельность. Выбор темы диссертационного исследования обусловлен нерешённостью данной проблемы в научных кругах и обществе практикующих специалистов, что детерминирует необходимость её всестороннего специального рассмотрения.

Сформулированная цель ориентирует на решение следующих **задач**:

- определение теоретических основ и педагогических условий, способствующих формированию пейзажной компетенции;
- разработка системы требований оценивания и уровней формирования компетенций в области пейзажной живописи у студентов художественно-педагогических направлений подготовки, что окажется востребованным ими в практике реализации своих профессиональных задач;
- представление функционально-методической модели формирования пейзажной компетентности студентов на основе использования текстовых и практических методов в учебном процессе;
- выявление и научная обработка теоретических аспектов рассмотрения описания пейзажной компетентности и их практического применения в работе с будущими педагогами изобразительного искусства в процессе пленэрной подготовки.

Объект исследования: рассмотрение и анализ педагогического процесса формирования изучение пейзажной компетентности будущих учителей изобразительного искусства в учебном процессе в высших учебных заведениях.

Тема исследования: формирование компетентности будущих учителей изобразительного искусства в процессе пленэрной практики.

Задачи исследования: выявление и научная обработка теоретических и практических основ формирования описания пейзажной компетентности будущих педагогов изобразительного искусства в процессе пленэрной подготовки.

Методы исследования: Для решения вышеперечисленных задач данной работы использовались следующие психолого-педагогические методы исследования: анализ теоретической педагогико-психологической литературы, метод анкетирования, беседа, метод сравнения, рисование с оригинала,

самооценка, копирование и создание дополнительных цветов на основе существующих.

Сфера исследования: теория и методика образовательного процесса в сфере подготовки будущих учителей изобразительного искусства, что соответствует паспорту специальности 13.00.08.

Этапы исследования. Исследование проводилось в три этапа: 2014-2015 гг., 2016-2017 гг. и 2018-2020 годы.

На первом этапе (2014-2015 гг.) был осуществлен выбор и утверждение темы диссертационного исследования, проведен сбор материалов, относящихся к творчеству известных русских и современных таджикских художников, ознакомление с ними, анализ научных трудов по исследуемой проблематике. На данном этапе, начиная с 2014 года, началась публикация научных статей по исследуемой теме, продолжавшаяся на протяжении трех этапов.

На втором этапе (2016-2017 гг.), помимо продолжения публикации научных статей, была разработана теоретико-методическая часть диссертации, проанализирована взаимосвязь педагогических идей ученых в их художественных трудах.

На третьем этапе (2018-2020 гг.) продолжалось написание научных статей и работа над диссертацией, было проведено обсуждение научной работы на кафедре черчения, начертательной геометрии и методики преподавания ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Бободжона Гафурова», и с учетом имеющихся поправок и замечаний диссертация была доработана и завершена.

Основной информационно-экспериментальной базой исследования являлось Государственное образовательное учреждение «Худжандский государственный университет имени академика Бободжона Гафурова», факультет изобразительного искусства и технологии.

Достоверность результатов диссертационного исследования обеспечивалась на основе анализа современных научных исследований в области педагогики, психологии, изобразительного искусства и методики обучения, практическо-экспериментальной проверки основных теоретических положений научного исследования, количественных показателей оценки живописной компетентности будущих учителей в ходе пленэрной практики, использование методов статистического анализа в процессе оценивания результатов исследования.

Научная новизна исследования заключается в том, что:

- разработаны и апробированы методы, позволяющие определить учебные задачи для студентов факультета изобразительного искусства и технологии и профессиональные задачи учителя рассматриваемой дисциплинарной сферы;

- разработана система требований оценивания и уровни формирования компетенций в области пейзажной живописи у студентов художественно-педагогических направлений подготовки, что окажется востребованным ими в практике реализации своих профессиональных задач;

- произведена разработка и апробация созданной методической модели формирования пейзажной компетентности студентов-будущих учителей изобразительного искусства, базирующаяся на компетентностно-практическом подходе в процессе вузовского образования;

- определены виды проведения пленэрной практики, в ходе которой использование различных приёмов, используемые известными художниками пейзажистами, оказало положительное влияние на формирование компетентности обучающихся.

Теоретическая значимость исследования заключается в следующем:

- обоснована необходимость развития пейзажной компетентности будущих учителей изобразительного искусства в процессе профессиональной подготовки;

- разработаны педагогические условия, способствующие формированию пейзажной компетентности будущих учителей изобразительного искусства;

- определены основные положения исследования при изучении научной проблематики;

- данное исследование может быть использовано в аспекте формирования профессиональной компетентности и повышения активности студентов вузов и педагогических колледжей.

Практическая значимость исследования проявляется в следующем:

- разработка наглядного дидактического руководства, служащего для обобщения мастерства и художественно-педагогических умений учащихся и формирования у них межпредметных знаний;

- разработка учебных задач, используемых в пейзажной деятельности будущих учителей изобразительного искусства в процессе пленэрной практики;

- результаты исследования, служат в качестве основы при составлении учебных программ и пособий по предмету изобразительное искусство, могут быть использованы в деятельности будущих учителей в процессе пленэрной практики;

- выводы исследования могут быть использованы в качестве научного материала, опубликованные научные статьи могут быть полезны для исследователей и докторантов PhD при написании статей и монографий в области педагогики и методики преподавания.

Основные положения, выносимые на защиту:

1. Предпосылки и причины изучения педагогических идей в процессе обучения изобразительному искусству и их применение в формировании пейзажной компетентности студентов и школьников;
2. Преемственность методологических идей отечественных и зарубежных ученых, результаты опытно-экспериментальной работы и их применение в процессе указанного обучения изобразительному искусству, необходимость его изучения с учетом современных требований к вузам и школам;
3. Оценка состояния проведения пленэрной практики в образовательных учреждениях Республики Таджикистан;
4. Возможности методического использования опыта прославленных отечественных и зарубежных художников в ходе пленэрной практики;
5. Разработанная модель формирования компетентности в области пейзажной живописи у студентов художественно-педагогической специализации в процессе пленэрной практики;
6. Эффективность модели и разработанных методических пособий, полученных в результате экспериментально - практической реализации в процессе пленэрной практики.

Личный вклад автора заключается в полученных научных результатах, собранных в диссертации и опубликованных материалах, а также в реализации теоретической и научно-практической части исследуемой проблемы и ее решении.

Апробация диссертации и информация об использовании её результатов: Результаты исследования представлены в виде докладов и научных статей на семинарах и заседаниях кафедры черчения, начертательной геометрии и методики преподавания ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Бободжона Гафурова», а также на региональных, областных, республиканских и международных конференциях.

В частности, научные статьи на международных научно-практических конференциях с последующей публикацией в следующих научных журналах: «Электронное научно-практическое периодическое международное издание «Экономика и социум», г. Саратов (январь, 2020), Электронное научно-практическое периодическое издание «Мировая наука» (2020), Роль инновационных методов познания в развитии современной науки. Материалы II всероссийской научно-практической конференции (18 февраля 2020), «Актуальные научные исследования в современном мире», г. Переяслав – 2022, в сборнике: Профессиональный рост педагогов специального и инклюзивного образования в условиях цифровой трансформации современного образования. Сборник материалов I Всероссийской (национальной) научно-практической

конференции. г.Киров, (2022), «Обучение труду и изобразительному искусству». «Трудовое обучение и изобразительное искусство». Учебное пособие (для глухих 1-2-х классов), г. Худжанд «Меродж»-2014 г. В том числе опубликовано 12 статей в изданиях, рецензируемых Высшей Аттестационной Комиссией при Президенте Республики Таджикистан и Министерством образования и науки Российской Федерации.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, двух глав, заключения, списка использованной литературы, состоящей из 244 наименований. Основной объем диссертации насчитывает 178 страниц, 9 рисунков, 18 таблиц, 12 диаграмм и 4 графических снимков.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Во введении автором обосновывается выбор темы диссертационной работы, что обусловлено ее актуальностью, определяется степень научного осмысливания поднятой проблемы и ее научная новизна, фиксируются цели и задачи исследования, представляется методологическая база работы, а также обозначается научная, теоретическая и практическая значимость исследования. Также во введении отражены методы и этапы исследования, объем и структура работы.

Структура первой главы диссертационной работы – **«Теоретические основы формирования профессиональной компетентности будущих учителей изобразительного искусства»** – представляет собой три подраздела.

Первый подраздел озаглавлен **«Психолого-педагогические основы профессиональной компетентности будущего учителя изобразительного искусства»**. В данном разделе определено, что с точки зрения психологии и педагогики проблема формирования компетентностей личности исследуется активно, но большая часть вопросов остается нерешенной, что обусловило постоянный интерес к данной проблематике, в целях поиска ее лучшего решения, представлены разные точки зрения по отношению к ней.

Вопросам профессиональной компетентности и требованиям, предъявляемым к компетентному педагогу, обращались многие таджикские и российские учёные. Среди них В.А. Сластенин, А.И. Пискунов, А.Н. Леонтьев, Л.И. Кузьмина, М. Лутфуллоев, Ф. Шарифзода, И.Х. Каримова, К.Б. Кодиров, Ш.А. Шаропов, С. Алиев, Х.М. Сабуров и З.П. Рахмонов.

На основании анализа работ о пейзажной компетентности студентов-будущих учителей художественных дисциплин, определим, что самообучение и самооценка выступают важным условием результативности и средством оценки сформированности пейзажной компетентности, инструментом

саморегуляции поведения и качеством, что является основанием направленности и активности личности.

В ходе психолого-педагогического исследования выявлено, что знания и умения, полученные на основе учебной активности самой личности, оказывают постоянное и устойчивое влияние на формирование личностной компетентности.

Итоги наблюдения над деятельностью обучающихся, результаты анализа их познавательного интереса, степени включенности в учебную работу позволяют педагогу оперативно принимать решения по выбору методов и приемов преподавания дисциплины.

Выступая в качестве психологического явления, учебная активность студентов может изменяться под воздействием массы факторов. Данное положение детерминирует необходимость развития у студентов художественно-педагогического направления вузовской подготовки комплекса устойчивых личностных характеристик относительно профессиональной деятельности (причинность, решения, ориентация), поскольку любая форма деятельности активизируется посредством причинности, решений, ориентации и сознательной цели.

В то же время, исследователи компетентностного подхода в образовании считают, что единственный путь формирования компетенций – это постановка задачи перед студентами в рамках содержания обучения в зависимости от ее решения в различных ситуациях.

Второй раздел диссертационного исследования «**Особенности формирования компетентности будущих учителей изобразительного искусства**» призван осветить теоретические основы формирования профессионально значимых личностных характеристик. Данный обзор продемонстрировал, что для эффективной реализации своей деятельности учителю по предметам эстетического цикла необходимо обладать перечнем определенных личностных качеств, в том числе, пейзажной компетентностью в живописи.

Следует отметить, что педагогическая компетентность оказывается базовой для осуществления преподавательской работы. Данное положение обнаруживается в трудах Ф. Н. Гонобolina, Н. В. Кузьминой, Р. С. Немова. И. А. Зимней, Н. Д. Левитова, А. К. Марковой, Р. С. Немова, В. А. Сластенина, Д. В. Шадрикова, А. И. Щербакова, которые обращались в своих исследованиях к освещению вопросов специфики педагогической деятельности; материал их работ позволяет сформировать перечень требований, предъявляемых к работнику педагогической сферы, определить сущность понятия «педагогическая компетентность», очертить круг входящих в нее компонентов.

В своей диссертации ученый Б. Ю. Усманов отмечает нерешенность проблем, связанных с методикой преподавания композиции, что обуславливает необходимость модернизации методического аспекта данной области знания. В свою очередь, рамки данного предмета позволяют включить в него широкий пласт воспитательных и развивающих задач, что актуально для целостного личностного формирования студента.

Важным условием формирования пейзажной компетентности студентов художественно-педагогического профиля подготовки на пленэрной практике оказывается необходимость сочетания чисто учебных и профессиональных аспектов деятельности.

Такая деятельность, имеющая комплексный характер, базируется на феномене учебной активности, заключающейся в движении от теоретических знаний к их реализации на практике (профессиональной деятельности). Использование элементов профессиональной деятельности позволяет осуществить переход к художественно-педагогической работе. Кроме того, учебная активность ориентирует студентов на осуществление шагов, идущих от наблюдения к рефлексии, а далее – к выводам, основанным на результатах анализа. Следует отметить, что такая деятельность суть процесса самопознания, что мыслится применительно к студенческой аудитории более надежной и убедительной, чем определение компетенций своей профессиональной деятельности.

Педагогические компетенции не охватывают всю совокупность компетенций педагога-предметника, поскольку формирование специалиста происходит в русле конкретной отрасли знания. Тогда как с целью выявления эффективных методов, приёмов и форм работы, а также создания определенных педагогических условий для формирования изобразительных навыков, необходимо учитывать их структурное содержание и оценивать показатели их проявления.

Пленэр, выступая в качестве совместной деятельности, обладает многими возможностями, способствующими овладению студентами содержательным компонентом дисциплины, а также перениманию социального опыта, оформлению личности как будущего профессионала в области образования. Таким образом, пленэрная практика способствует как развитию у обучающихся компетентности в области пейзажной живописи, так и готовности к решению целого ряда психологических, профессионально значимых и предметных задач.

В третьем разделе «**Методическая модель компетентности учителей изобразительного искусства на пленэре**» обозначается, что сегодняшняя высшая школа намечает тенденцию на обновление художественно-педагогического образования, модернизируются программы обучения,

внедряются современные педагогические технологии, пересматриваются и обновляются материалы курсов.

Научные изыскания в области вопросов подготовки педагогических циклов эстетических дисциплин вводят терминологический оборот понятия модели специалиста, модели процесса подготовки специалиста, а также модели деятельности специалиста. Включаясь в русло современных научных тенденций, а также актуализируя гипотезу и цель настоящего исследования, представим модель процесса развития компетентности будущих специалистов художественно-педагогического профиля, применяемую в процессе пленэрной деятельности.

Для формулировки цели деятельности, эффективных путей ее организации ставится основная задача педагогического моделирования по всестороннему исследованию формирующей системы. Процесс моделирования базируется на абстрагировании (соотношении признаков сходства внешнего образа, общности задач, тогда как объект исследования мыслится в абстрактной форме, являясь ее моделью).

Рис. 1. Методическая модель формирования компетентности студентов художественно-педагогических направлений подготовки

Вторая глав «Этапы исследования о реализации модели компетенции на пленэр» состоит из трех подразделов.

Первая часть называется «Определение цели выбора профессии и исходного уровня формирования пейзажной компетентности и педагогических компетентностей студентов (предварительный этап)».

Педагогический эксперимент реализовался в учебно-воспитательном процессе в ходе работы на пленэр в рамках деятельности факультета изобразительное искусство и технологии ГОУ «Худжандский государственный университет им. академика Б. Гафурова» с 2014 по 2020 годы, эксперимент охватывал 115 студентов 1–5 курсов.

Педагогическое тестирование включало в себе ознакомление учителей с целеполагающим компонентом мероприятия и его задачами, а также обязанностями проведения и нюансами оформления результатов тестирования, определение тестируемых и контрольных групп студентов, сбор тестовых данных по учебным материалам.

Цель организации педагогического эксперимента заключалась в выяснении того, каких результатов обучения могут достичь студенты в процессе пленэрной практики в условиях применения представленной методической модели, которая предусматривает анализ деятельности учителя - предметника. Поэтому на определяющем этапе были сформулированы соответствующие задачи, решение которых позволило определить классификацию действующих студентов относительно освоения и эффективного осуществления своей будущей профессиональной деятельности:

- выявление исходного уровня подготовки студентов, участвующих в тестировании;
- определение мотивов к выбору направления профессиональной реализации;
- констатация уровня учебной активности опрашиваемых;
- фиксация уровня самооценки в области сформированности компетенций в рамках художественно-педагогической деятельности.

Фиксация показателей уровня подготовки студентов на начальных этапах реализации образовательной деятельности оказывается важным условием грамотной организации всего учебного процесса, призванного гармонизировать ход обучения и воспитания. Данные показатели являются «отправной точкой» в дальнейшем развитии экспериментального исследования, обусловливают наличие пространства для оформления методических положений с целью

эффективного формирования комплекса компетенций в рамках художественно-педагогической деятельности.

Анализ показал, что большая часть опрошенных, входящих в экспериментальную и контрольную группу, обнаруживают как высокий, так и низкий уровень своей профессиональной компетентности.

Второй раздел второй главы диссертационного исследования **«Контроль требований к оценке учебной деятельности будущих учителей изобразительного искусства и формирующий этап экспериментального исследования»** призван осуществить оценку полученных результатов посредством составления электронных таблиц.

Известно, что приём контроля является главным инструментом развития компетентности студентов всех направлений подготовки, в том числе и художественно-педагогических специальностей. Вид и задачи контроля позволяют, помимо знаний, умений и способностей студентов, проследить за уровнем и скоростью формирования педагогической и пейзажной компетентности обучающихся на всех этапах освоения вузовской программы.

Студенческие работы, созданные в процессе формирующего этапа эксперимента, были экспонированы на выставке «Пленэр», проходившей в период с 2016 г. по 2020 г.

Сопоставительный анализ результатов формирующего и определяющего этапов, полученных посредством опроса студентов, включенных в экспериментальную группу, показал, что в процессе комплексной деятельности, предполагающей как учебную, так и педагогическую работу обучающихся, у них намечалось перераспределение внимания.

При разработке методов проведения эксперимента, анализе материалов исследований в области обучения изобразительному искусству и формирования аналитической компетентности наметилась необходимость использования качественно-структурных и качественно-количественных методов контроля, позволяющих анализировать процесс и результаты соприкасающейся деятельности студентов - будущих учителей изобразительного искусства, и показать уровень измерения.

Результаты формирующего этапа педагогического эксперимента выдвинули гипотезу исследования – формирование педагогической и пейзажной компетентности будущих специалистов в области преподавания изобразительного искусства, а учебный процесс, осуществляемый по методической модели, состоящей из цели, задач, содержания учебного материала, методов обучения, будет способствовать формированию компетентности учителя изобразительного искусства и окажет положительное воздействие на организацию пленэрной практики.

Конкретное определение компетентности педагога не исключает основные учебные задачи, но оно имеет особую значимость. Экспериментальный метод формирования компетентности будущих педагогов в процессе пленэра обнаруживает следующее триединство:

- 1) стимуляция учебной деятельности для приобретения необходимых компетенций;
- 2) формирование пейзажной компетентности;
- 3) аргументация сформированности педагогической компетентности.

Знание индивидуально-типологические особенности студентов экспериментальной группы дало возможность сформировать у каждого из них недостающие элементы компетентностной структуры будущего учителя изобразительного искусства

В третьем подразделе, озаглавленном «**Формирующий этап экспериментальной проверки, результаты эксперимента, их анализ**», было показано, что основной акцент формирующего этапа сделан в процессе формирования художественно-педагогической компетентности, освоения обучающимися соответствующего профессионального опыта, осознания студентами значимости и наличия потребности в перманентном самосовершенствовании в рамках профессионального поля деятельности. Данные формирующего этапа позволили определить:

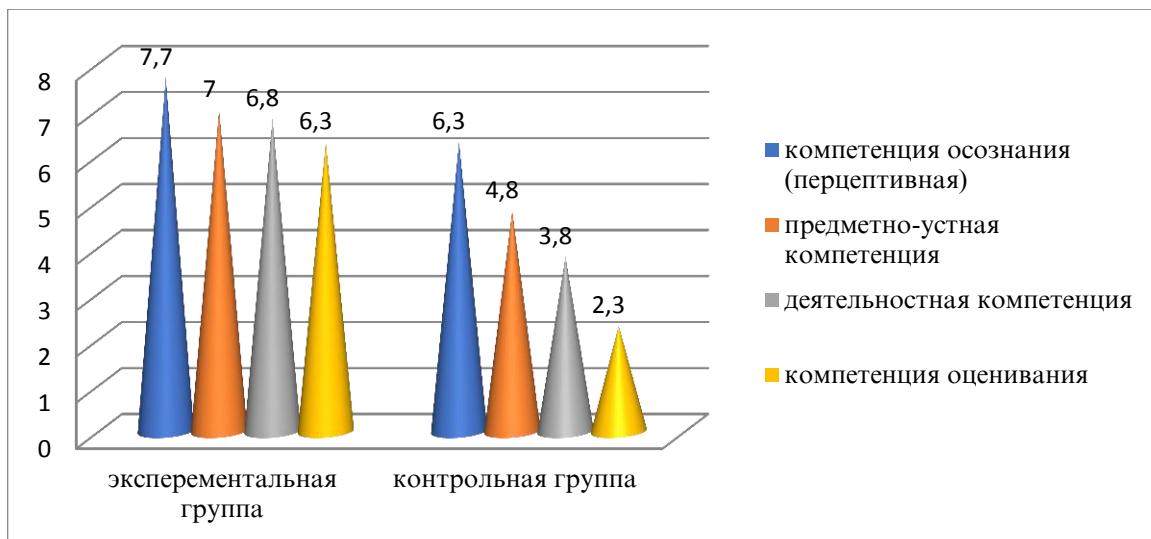
- единство положения, ориентированного на развитие учебного процесса, освоение новых знаний и отработку умений, которые окажутся востребованными в процессе профессиональной реализации специалистов;
- разнообразие компонентов и аспектов художественно-педагогической деятельности, к которым предъявляются особые требования к качественности уровня их выполнения;
- требования к высокому уровню владения техникой и сформированности пейзажной компетенции студентов.

В заданиях формирующих этапов активно использовались методы обучения, выполняющие учебные и профессиональные задачи, такие как уточнение, наблюдение и словесное описание.

Метод словесного описания подразумевает деятельность студентов по чёткому озвучиванию алгоритма действий, методических аспектов развития работы, словесное представление образа, передача впечатлений, оформляемых на основе рефлексии деятельности, анализ особенностей организации изобразительного пространства образцов, созданных мастерами пейзажной живописи и т. д.

Для реализации наблюдения обучающемуся важно глубоко проникнуть в цель деятельности, понять содержание поставленной перед ним задачи, обладать комплексом базовых знаний, отражающих особенности организации художественного произведения.

Рис. 2. Диаграмма, отражающая уровни сформированности художественно-педагогической компетентности студентов экспериментальной и контрольной групп при рисовании с натуры пейзаж на пленэр (средний балл по шкале 10 баллов)

ВЫВОДЫ

1. Основные научные результаты диссертации

Психолого-педагогические исследования выявили, что знания и умения, приобретенные на основе учебной активности самой личности, оказывают постоянное и устойчивое влияние на формирование компетенций личности.

Если принципом формирования и саморазвития заменить принцип накопления знаний и принять его как основное в процессе подготовки специалистов в области художественно-педагогического профиля, то обнаруживается выход педагогического образования не столько на содержательный компонент обучения, сколько на его методическую сущность, нюансы организации, основанные на технологии сотрудничества, нацеленной на саморазвитие студента. Поэтому активизация личностного участия в процессе учебной деятельности положительно влияет на уровень овладения обучающимся предметно-содержательным компонентом художественно-педагогической работы.

Следует констатировать факт эффективности применения предметно-речевой деятельности студентов в процессе работы на пленэр, поскольку в таком формате взаимодействие субъектов образовательных отношений реализуется предметно-коммуникативный процесс, оказывающийся средством

формирования пейзажной компетентности. Грамотная организация учебных занятий с включением предметно-речевой деятельности обучающихся оказывается необходимым средством развития их профессионально значимых качеств, которые впоследствии помогут педагогу в реализации профессионально-предметных задач.

2. Рекомендации по практическому использованию результатов.

Результаты проведенного исследования могут быть учтены авторами учебников и учебных пособий, учебных планов дисциплин педагогических вузов.

В целях повышения эффективности формирования комплекса компетенций студентов, планирующих вести художественно-педагогическую деятельность, в процессе пленэрной практики предлагаются следующие рекомендации:

- обеспечивать объективное оценивание результатов пейзажной деятельности;
- широко применять приемы формирования пейзажной компетенции на пленэре;
- педагогу необходимо организовывать выезд на пленэр для наблюдения целостного восприятия и видения осознанной гармонии;
- реализовать развитие оценочной компетентности в процессе художественно-педагогической деятельности будущего учителя;
- использовать комплекс критерииов оценки формирования пейзажной и педагогической компетентности, которые необходимы в процессе решения учебных и художественно-педагогических задач;
- разрабатывать и внедрять в учебный процесс в ходе пленэрной практики студентов способы развития пейзажной и педагогической компетентности, основанные на общности и не изолированности всех компонентов деятельности, включая целеполагание, принципы, комплекс методов, средств, форм и результатов деятельности.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ ПРОВЕДЕННОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ОТРАЖЕНЫ В СЛЕДУЮЩИХ ПУБЛИКАЦИЯХ:

*1. Научные статьи, опубликованные в рецензируемых журналах,
рекомендованных Высшей Аттестационной Комиссией при
Президенте Республики Таджикистан и ВАК РФ:*

[1-А]. Ганиева М.А. Народное орнаментальное искусство и образно-семантическое значение его элементов [Текст] / Дж.М. Холматов, **М.А. Ганиева**

// Учёные записки ХГУ им. академика Б.Гафурова. Серия: естественные и экономические науки, (Научный журнал). №3(22), Худжанд 2012. - С. 27

[2-А]. Ганиева М.А. Роль искусства графики в профессиональной подготовке студентов и её место в изобразительном искусстве [Текст] / Дж.М. Холматов, **М.А. Ганиева** // Учёные записки ХГУ им. академика Б.Гафурова. Серия: естественные и экономические науки, (Научный журнал). №1(36), Худжанд, 2016. – С. 111-116

[3-А]. Ганиева М.А. Содержание, методы, средства формирования эстетического вкуса учащихся 5-7 классов на уроках изобразительного искусства [Текст] / А.А. Азизов, Ф.Н. Яхёев, **М.А. Ганиева** // Вестник Таджикского национального университета, (Научный журнал). №3/4, Душанбе, 2017. - С. 203-208

[4-А]. Ганиева М.А. Интеллектуальное развитие студентов в процессе эстетического воспитания [Текст] / А.А. Азизов, **М.А. Ганиева** // Учёные записки ХГУ им. академика Б.Гафурова. Серия гуманитарно-общественных наук (Научный журнал). №1(54), Худжанд, 2018. - С. 220-225

[5-А]. Ганиева М.А. Устное словесное рисование на занятиях по основам изобразительного искусства художественного-графического факультета [Текст] / А.А. Азизов, Ф.Н. Яхёев, **М.А. Ганиева** // Вестник Таджикского национального университета (Научный журнал). №5, Душанбе, 2018. - С. 203-208

[6-А]. Ганиева М.А. Методические основы изучения национального декоративно-прикладного искусства в процессе подготовки учителей изобразительного искусства [Текст] / Дж.М. Холматов, **М.А. Ганиева** // Вестник Таджикского национального университета (научный журнал) №7, Душанбе, 2019. - С. 202-206

[7-А]. Ганиева М.А. Муносибати салоҳиятнокии омӯзгори санъати тасвирий дар омӯзиши мусаввирии пленэрӣ [Матн] / **М.А. Ганиева** // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. №3, Душанбе, 2020 с. - С. 218-222

[8-А]. Ганиева М.А. Формирование образного мышления студентов художественно-графических факультетов педагогических вузов в процессе занятий композицией [Текст] / Дж.М. Холматов, **М.А. Ганиева** // Вестник Таджикского национального университета, (Научный журнал). №4. Душанбе, 2020 с. - С. 241-245.

[9-А]. Ганиева М.А. Ҳусусиятҳои мусаввирий дар пленэр [Матн] / **М.А. Ганиева**, А.Б. Исаев, Дадобоева М.Н // Паёми Донишгоҳи давлатии Боҳтар ба номи Носири Ҳусрав. №1-2(74), Боҳтар, 2020 с. - С. 125-130

[10-А]. Основы обучения пленэрной живописи для развития творческой индивидуальности студентов художественно-графических факультетов [Текст] / **М.А. Ганиева** // Учёные записки ХГУ им. академика Б.Гафурова. Серия гуманитарно-общественных наук, (Научный журнал) -№ 3(64) Худжанд – 2020. – С.193-197.

[11-А]. Ганиева М.А. Махсусияти услуби обрангнигорӣ дар дарси мусаввирии факултетҳои санъати тасвирий [Текст] / **М.А. Ганиева** // «Номаи

донишгоҳ». Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносӣ. №2(71) Ҳуҷанд – 2022. - С.221- 225.

[12-А]. Ганиева М.А. Формирование компетенции будущих учителей изобразительного искусства в процессе пленэрной практики [Текст] / М.А. Ганиева // Вестник педагогического университета (Серия 2. Педагогика и психология, методика преподавания гуманитарных и естественных дисциплин, (Научный журнал). -№ 3 Душанбе, 2022. – С.102-105.

II. Научные статьи, опубликованные в других изданиях:

[13-А]. Ганиева М.А. Учебная практика-пленэр. Углубленное изучение природы в рамках изобразительного искусства [Текст] / М.Н. Алиева, **М.А. Ганиева** // Электронное научно-практическое международное издание «Экономика и социум». РФ: г. Саратов. №1(68), 2020.- С. 982-985.

[14-А]. Ганиева М.А. Формирование компетентности будущих учителей изобразительного искусства в процессе прохождения пленэрной практики [Текст] / **М.А. Ганиева**, М.Н. Алиева // Электронное научно-практическое периодическое международное издание «Мировая наука». РФ, г. Саратов. №1(34), 2020. С. 154-157

[15-А]. Ганиева М.А. Теоретический анализ проблемы формирования профессиональной компетентности будущих учителей изобразительного искусства [Текст] / **М.А. Ганиева**, М.Н. Алиева // Роль инновационных методов познания в развитии современной науки: материалы II всероссийской научно - практической конференции (18 февраля 2020 г., Владивосток) Отв. ред. Зарайский А.А. - Издательство ЦПМ «Академия Бизнеса», Саратов 2020. С. 9-12

[16-А]. Ганиева М.А. Ҳусусиятҳои асосии таълими техникаи акварелнигорӣ дар факултетҳои санъати тасвирий [Текст] / **М.А. Ганиева** // Международная научная конференция «Актуальные научные исследования в современном мире». Журнал. Выпуск 2 (82). Часть 5. Украина, Киевская обл., г. Переяслав – 2022. С.134-138.

[17-А]. Ганиева М.А. Роль рисования на пленэре в становлении учителя изобразительного искусства [Текст] / **М.А. Ганиева** // Материалы I Всероссийской (национальной) научно-практической конференции “Профессиональный рост педагогов социального и инклюзивного образования в условиях цифровой трансформации современного образования”. Армавир, 2022. С. 257-262.

III. Учебник:

[18-А]. Ганиева М.А. Таълими меҳнат ва санъати тасвирий (барои хонандагони синфҳои 1-2 ношунашо) [Матн] / З.П. Раҳмонов, М.А. Раҳматова, Д.З Раҳмона, **М.А. Ганиева** // Китоби дарсӣ. «Мероч» ш.Ҳуҷанд, 2014. 104 сах.

IV. Научные статьи:

[19-А]. Ганиева М.А. Методҳои ташаккули салоҳиятнокии омӯзгор-рассомони оянда [Матн] / **Ганиева М.А.**, Ф.Н. Яҳёев // “Масъалаҳои мубрами таълим дар замони муосир” Маводи конференсияи таълими-методии

чумхурияйвӣ бахшида ба Соли рушди сайёҳӣ ва хунарҳои мардумӣ (27-28 ноябр соли 2018). - Хучанд: Нури маърифат. – 340 с. – С. 56-59.

[20-А]. Ғаниева М.А. Санъати тасвириву ороишӣ дар ташаккулӯбии ҳисси зебоипарастии тоҷикон [Матн] / Ҷ.М. Ҳолматов, **М.А. Ғаниева**, А.С. Масолиев // Масъалаҳои таъриҳ, назарияи методикаи таълими фанҳои графикӣ ва технология (Маҷмӯи мақолаҳои конференсияи вилоятӣ дар мавзӯи “Роҳҳо, усулҳо ва методикаи омӯзиши хунарҳои миллӣ дар дарсхои технология ва санъати тасвирӣ” бахшида ба 25 солагии Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон). -Хучанд, 2019. – С. 75 – 77.

[21-А]. Ғаниева М.А. Асосҳои психологӣ – педагогии салоҳияти касбии омӯзгорони ояндаи санъати тасвирӣ [Матн] / **М.А. Ғаниева** // Маводи конференсияи илмӣ – амалии ҷумҳурияйвӣ дар мавзӯи «Нақши хунарҳои мардумӣ дар рушд ва пойдории фарҳангии миллӣ» бахшида ба Соли рушди деҳот, сайёҳӣ ва хунарҳои мардумӣ эълон гардидани солҳои 2019-2021. Душанбе-2019. – 514. С. 388-393.

[22-А]. Ғаниева М.А. Қобилияти бадеӣ-эҷодии донишҷӯён дар омодагии маҳсус оид ба композитсия дар донишгоҳҳои педагогӣ [Матн] / Н.С. Уралова, **М.А. Ғаниева** // Маводи конференсияи илмӣ – амалии ҷумҳурияйвӣ дар мавзӯи “Нақши хунарҳои мардумӣ дар рушд ва пойдории фарҳангии миллӣ” бахшида ба соли рушди деҳот, сайёҳӣ ва хунарҳои мардумӣ эълон гардидани солҳои 2019-2021. Душанбе-2019. – 514 с. С.409-414.

[23-А]. Ғаниева М.А. Формирование образного мышления студентов художественно-графических факультетов педагогических вузов в процессе занятий по композиции [Матн] / **М.А. Ғаниева**, Ҷ.М. Ҳолматов // Маводи конференсияи илмӣ-амалии вилоятии “Муаммоҳои муосири раванди таълими математика ва технологияи иттилоотӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олий ва миёнаи умумӣ” бахшида ба 30-солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 70-солагии номзади илмҳои психологӣ, дотсент Дадочонов Ё. ва номзади илмҳои педагогӣ, дотсент Рашидов А. - Хучанд-2019. – С. 124-126.

[24-А]. Ғаниева М.А. Тавсифи педагогӣ-психологӣ ва инкишофи раванди маърифатии хонандагони синфҳои 5-7 [Матн] / **М.А. Ғаниева**, Ақилова М.М. // Маводи конференсияи илмӣ-амалии вилоятии “Муаммоҳои муосири раванди таълими математика ва технологияи иттилоотӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олий ва миёнаи умумӣ” бахшида ба 30-солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 70-солагии номзади илмҳои психологӣ, дотсент Дадочонов Ёқубҷон ва номзади илмҳои педагогӣ, дотсент Рашидов Абдувалӣ. Хучанд-2019. – 244 с. С.111-114.

[25-А]. Ғаниева М.А. Асосҳои таълимот оид ба фанни рангшиносӣ [Матн] / **М.А. Ғаниева**, Н.С. Уралова // Маводи конференсияи илмӣ-методии ҷумҳурияйвӣ дар мавзӯи «Муносибати босалоҳият дар таълими фанҳои табии риёзӣ: воқеият ва имкониятҳои дар шароити татбиқшавии он» ба муносибати 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе-2019. – 387 с. С. 292-296.

[26-А]. Фаниева М.А. Усулҳои ташаккули қабули комил ва назари пластикӣ ҳангоми гузаронидани таҷрибаомӯзии пленэрӣ (ҳавои кушод) [Матн] / **М.А. Фаниева**. // Маводи конференсияи илмӣ-методии ҷумҳурияйӣ дар мавзӯи «Муносибати босалоҳият дар таълими фанҳои табиӣ риёзӣ: воқеият ва имкониятҳои дар шароити татбиқшавии он» ба муносибати 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе-2019. – 387 с. – С. 298-301.

[27-А]. Фаниева М.А. Қабули маълумоти муҳим барои касб аз рӯи тасвир ва ташаккули салоҳиятнокиҳои фаннӣ-шифоҳӣ [Матн] / **М.А. Фаниева**, Ҷ.М. Ҳолматов // Маводи конференсияи илмӣ-методии ҷумҳурияйӣ дар мавзӯи «Муносибати босалоҳият дар таълими фанҳои табиӣ риёзӣ: воқеият ва имкониятҳои дар шароити татбиқшавии он» ба муносибати 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе-2019. С. 301-303.

[28-А]. Ганиева М.А. Пленэрная практика - как важное звено для становления художника – педагога [Матн] / **М.А. Фаниева**, А.Б. Исоеев // Маводи конференсияи илмӣ-методии ҷумҳурияйӣ дар мавзӯи «Муносибати босалоҳият дар таълими фанҳои табиӣ риёзӣ: воқеият ва имкониятҳои дар шароити татбиқшавии он» ба муносибати 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе-2019. – С. 296-298.

[29-А]. Ганиева М.А. Рисование на пленэре и его роль в становлении учителя изобразительного искусства [Матн] / **М.А. Фаниева**, М.Н. Дадобоева // Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ – назарияйӣ дар мавзӯи “Масъалаҳои мубрами илму маориф дар шароити ҷаҳонишавӣ” бахшида ба 75-солагии Доnihgoҳи давлатии Кулоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ. Кӯлоб – 2020. – С. 43.

[30-А]. Ганиева М.А. Композиционная деятельность на занятиях по рисунку как путь развития творчества студентов худографа [Матн] / **М.А. Фаниева**, Ҷ.М. Ҳолматов // МДТ «Донишгоҳи давлатии Боҳтар ба номи Носири Ҳусрав». Конференсияи илмӣ – амалии ҷумҳурияйӣ дар мавзӯи «Масоили мубрами математика ва таълими он» бахшида ба бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақик ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф (2020-2040) ва 70 - солагии Корманди шоистаи Тоҷикистон доктори илмҳои педагогӣ, профессор А.Э.Сатторов. 2020 с. - С. 321-322.

[31-А]. Ганиева М.А. Проблемы и пути изучения композиционных способностей студентов худографа [Матн] / **М.А. Фаниева**, Ҷ.М. Ҳолматов // Доnihkadaи давлатии санъати тасвирӣ ва дизайни Тоҷикистон. Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назарияйӣ дар мавзӯи «Таъриҳ, анъана ва дурнамои рушди ҳунарҳои мардумӣ», бахшида ба эълон гардидани солҳои 2020-2021 «Соли рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ». ш.Душанбе, 28 ноября 2020. – С. 243-245.

[32-А]. Ганиева М.А. Обучение пленэрной живописи как развитие творческой индивидуальности студентов ХГФ [Матн] / **М.А. Фаниева**, Н.С. Уралова // Масъалаҳои таъриҳ, назарияи методикаи таълими фанҳои графикӣ ва технология (маҷмӯи мақолаҳо). Ҳуҷанд – 2021. – С. 95.

[33-А]. Фаниева М.А. Рангшиносӣ дар таҷрибаи омӯзиши санъати тасвирий [Матн] / **М.А. Фаниева**, Н.С. Уралова // Масъалаҳои таърих, назарияи методикаи таълими фанҳои графикӣ ва технология (маҷмӯи мақолаҳо). Хуҷанд – 2021. – С. 34.

[34-А]. Фаниева М.А. Основы формирования познавательной деятельности в процессе обучения живописи [Матн] / **М.А. Фаниева**, Н.С. Уралова // Донишкадаи куҳию металлургии Тоҷикистон. Конференсияи илмӣ – амалии ҷумҳуриявӣ баҳшида ба 30 – солагии Истиқолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавзӯи “Ҳамгирои фанҳои геометро – графикӣ, дақиқ ва техниκ дар омодасозии муҳандисон”. Бӯстон – 2021. – С. 62-63.

[35-А]. Фаниева М.А. Развитие чувства свето-тоновых отношений [Матн] / **М.А. Фаниева**, Н.С. Уралова // Донишкадаи куҳию металлургии Тоҷикистон Конференсияи илмӣ – амалии ҷумҳуриявӣ баҳшида ба 30 – солагии Истиқолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавзӯи «Ҳамгирои фанҳои геометро – графикӣ, дақиқ ва техниκ дар омодасозии муҳандисо». Бӯстон – 2021. – С. 64-65.

[36-А]. Фаниева М.А. Технологияи гулдӯзи бо мӯҳра [Матн] / Н.С. Уралова, **М.А. Фаниева** // Донишкадаи куҳию металлургии Тоҷикистон. Конференсияи илмӣ – амалии ҷумҳуриявӣ баҳшида ба 30 – солагии Истиқолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавзӯи «Ҳамгирои фанҳои геометро – графикӣ, дақиқ ва техниκ дар омодасозии муҳандисон». Бӯстон – 2021. – С. 64-65.

[37-А]. Фаниева М.А. Санъати ҳунарҳои халқӣ ва рушди он дар ташаккули фарҳанг [Матн] / Ч.М. Ҳолматов, **М.А. Фаниева** // Маводи конференсияи илмӣ-амалии вилоятӣ баҳшида ба «30-солагии Истиқолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва «Солҳои 2019-2021, солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» таҳти унвони «Саҳми ҷавонон дар рушди илми тоҷик». Хуҷанд-2021. – С. 120.

[38-А]. Фаниева М.А. Тавассути омӯзонидани фанҳои санъати тасвирий ташаккул додани қобилияти эҷодии хонандагон [Матн] / **М.А. Фаниева**, Ч.М. Ҳолматов // Маводи конференсияи илмӣ-амалии вилоятӣ баҳшида ба «30-солагии Истиқолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва «Солҳои 2019-2021, солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» таҳти унвони «Саҳми ҷавонон дар рушди илми тоҷик». Хуҷанд-2021. – С. 124.

[39-А]. Фаниева М.А. Техникаи фреска [Матн] / Уралова Н.С, **М.А. Фаниева**, Сатторова Ф. // Маводи конференсияи илмӣ-амалии вилоятӣ баҳшида ба «30-солагии Истиқолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва «Солҳои 2019-2021, солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» таҳти унвони «Саҳми ҷавонон дар рушди илми тоҷик». Хуҷанд-2021. – С. 100.

[40-А]. Фаниева М.А. Муносабати салоҳиятнокӣ дар таълими фанни санъати тасвирий [Матн] / **М.А. Фаниева**, Н.С. Уралова // Конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ «Ҳунар, фарҳанг ва сайёҳӣ – муарриғари чехраи миллат» баҳшида ба ҷамъбости солҳои 2019-2021 «Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ». Хуҷанд-2021. – С.133

[41-А]. Фаниева М.А. Ташаккул додани қобилияти эчодии донишҷӯён дар санъати ороиший-амалӣ [Матн] / Н.С. Уралова, **М.А. Фаниева** // Конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳурияй «Хунар, фарҳанг ва сайёҳӣ – муаррифгари чехраи миллат» бахшида ба ҷамъбасти солҳои 2019-2021 “Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ”. Ҳуҷанд-2021. – С. 178.

[42-А]. Фаниева М.А. Инкишофи салоҳияти касбии омӯзгори ояндаи санъати тасвирий [Матн] / **М.А. Фаниева** // Конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳурияй дар мавзӯи «Нақши таълими фанҳои умумитехникӣ дар рушди саноати ҷононии ҷумҳурияй» бахшида ба 25-солагии ваҳдати миллӣ, 30-солагии иҷлосияи 16-уми тақдирсози Шӯрои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 75 солагии устоди кафедраи методикаи таълими технология ва соҳибкорӣ Сайфидинов М. – Душанбе, 2022. – С.369-374.

[43-А]. Фаниева М.А. Натюрморти таълимӣ ҳамчун воситаи дидактикаи инкишофи фаъолияти маърифатии донишҷӯён // Конференсияи илмӣ-амалӣ таҳти унвони «Нақши Абурайхони Берунӣ дар рушди илмҳои риёзиву табиӣ ва техникӣ», бахшида ба пешвози 1050-солагии нобигаи маъруфи форс-тоҷик ва «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф». (ш. Боҳтар, 28 майи соли 2022). Боҳтар, 2022. – С.192-199

[44-А]. Фаниева М.А. Пленэр ҳамчун ҷараёни таълим [Матн] / **М.А. Фаниева**, А.Б. Исоев // Конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳурияй дар мавзӯи «Дурнамои рушди таҳсилоти олӣ дар замони ҷаҳоншавӣ». – Ҳуҷанд-2022. – С.256

[45-А]. Фаниева М.А. Азҳуд кардани техника ва технологияи мусаввирӣ ҳамчун воситаи самарабахши инкишофи сифати тайёрии касбии рассомии магистрон дар донишгоҳи педагогӣ таълим [Матн] / **М.А. Фаниева**, А.Б. Исоев // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳурияй «Масъалаҳои рушди илмҳои психология дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: муаммо ва дурнамо» бахшида ба 30-солагии Иҷлосияи XVI Шӯрои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 90-солагии МДТ «Донишгоҳи давлатии Ҳуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров» Ҳуҷанд – 2022, - С.89

ШАРХИ МУХТАСАРИ

диссертатсияи Ганиева Малика Абдуқодировна дар мавзӯи «Ташаккули салоҳиятнокии омӯзгорони ояндаи санъати тасвирий дар раванди таҷрибаомӯзии плэнэрӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи иҳтиносӣ 13.00.08 — Назария ва методикаи таҳсилоти касбӣ (илмҳои педагогӣ), (13.00.08.04 - Назария ва методикаи фанҳои гуманитарӣ)

Вожаҳои калидӣ: методика, амсила, таълим, манзаранигорӣ, плэнэр, таҷрибаомӯзӣ, рассом, санъати тасвирий, маҳорат, табиат, рангиносӣ, ташаккул, салоҳиятнокӣ, тарбия, педагогика, омӯзгор.

Дар шароити ҷаҳонишавии илми мусир, диссертатсия ба яке аз масъалаҳои мубрам бахшида шудааст ва дар иртибот ба ин нуқта, дар он муҳимиёти ташаккули салоҳиятнокии омӯзгорони ояндаи санъати тасвирий дар раванди таҷрибаомӯзии плэнэрӣ дар маркази диққат қарор гирифтааст.

Тавре амалия нишон медиҳад, дар он заминай эҳтимоле ҳаст, ки ташаккули салоҳиятнокии омӯзгорони ояндаи санъати тасвирий дар шароити амалӣ шудани ҳолатҳои зерин нисбатан самаранок мегарданд, агар: шароитҳои педагогие, ки ба ташаккули салоҳиятнокии манзаранависӣ мусоидат меқунанд, ба назар гирифта шаванд; усулҳое истифода шаванд, ки барои наздик кардани вазифаҳои донишҷӯён ва вазифаҳои касбии омӯзгори ояндаи санъати тасвирий (тасвири муташаккил, мушаххасгардонӣ, тавсифи гуфтории образ, муқоиса ва мувофиқа; ташаккули эҳсоси пурра ва мавзунии назар; ташаккули салоҳиятнокии баҳогузорӣ) имкон диҳанд; ба раванди таълимӣ-тарбиявии машғулията дар плэнэр амсилаи методии ташаккули салоҳиятнокии педагогӣ ва манзаранависӣ истифода шавад.

Барои ноил шудан ба ҳадафи ба миёнгузошташуда, омӯзиш ва таҳлили адабиёти психологӣ-педагогӣ, адабиёти илмӣ-методӣ, хучҷатҳои меъёри, барномаҳои фанҳои марҳилаи санъати тасвирий ва манбаъҳои дигар, омӯзиш ва умумиятдиҳии таҷрибаи пешӯдами педагогӣ оид ба масъалаи таҳиқшаванда; амсиласозии раванди педагогии ташаккули салоҳиятнокии манзаранависии омӯзгорони ояндаи санъати тасвирий дар раванди таҷрибаомӯзии плэнэрӣ; гузаронидани мушоҳида, пурсиш, саволнома, мусоҳиба бо донишҷӯён ва омӯзгорони санъати тасвирий; омода кардан ва гузаронидани озмоиши педагогӣ; таҳлили маводи назариявӣ ва озмоиши; коркарди омории маълумоти озмоиши, шакли графикии пешниҳоди маълумот мавриди истифода қарор гирифтанд.

Ҷамъбости натиҷаҳои таҳқиқи назариявӣ ва озмоиши, ки дар рафти он методҳои таҳқиқот ба монанди корҳои фундаменталии педагогӣ ва методии олимони шинохта роҷеъ ба ташаккули салоҳиятнокӣ дар таҷрибаомӯзии плэнэрӣ, озмоиш ва ҷамъбости он, мушоҳидаҳо, сӯҳбатҳо ва пурсишнома, моделиронӣ бо таҳлили интиҳоби касб, тартиб додани профессиограммаи касбӣ истифода бурда шуда, пешниҳод гардидаанд.

АННОТАЦИЯ

диссертационной работы Ганиевой Малики Абдукадыровны на тему «Формирование компетентности будущих учителей изобразительного искусства в процессе пленэрной практики» на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.08 – Теория и методика профессионального образования (педагогические науки), (13.00.08.04 - Теория и методика гуманитарных наук)

Ключевые слова: методика, модель, обучение, пейзаж, пленэр, практика, художник, изобразительное искусство, умение, природа, цветоведение, формирование, компетенции, воспитание, педагогика, педагог.

В условиях глобализации современной науки, диссертационная работа посвящена одной из актуальных проблем - в ней рассматривается необходимость формирования компетентности будущих учителей изобразительного искусства в процессе пленэрной практики.

Как показывает практика, существует гипотеза о том, что формирование компетентностей будущих учителей изобразительного искусства станет более эффективным в условиях реализации следующих условий, если: учитывать педагогические условия, способствующие формированию педагогических, в том числе и пейзажной компетентностей; применять методы, позволяющие приблизить задачи студентов и профессиональные задачи будущего учителя изобразительного искусства (организованное изображение, конкретизация, словесное описание образа, сравнение и согласование; формирование целотного восприятия и гармоничного видения; формирование оценочной компетенции); использовать в учебно-воспитательном процессе занятий на пленэре методическую модель формирования педагогической и пейзажной компетенций.

Для достижения поставленной цели проводилось изучение и анализ психолого-педагогической и научно-методической литературы, нормативных документов, учебных программ дисциплин изобразительного цикла и других источников, изучение и обобщение передового педагогического опыта по исследуемой проблематике; моделирование педагогического процесса формирования пейзажной компетентности будущих учителей изобразительного искусства в процессе пленэрной практики; применялись методы наблюдения, опроса, анкетирования, бесед со студентами и преподавателями изобразительного искусства; осуществлялись подготовка и проведение педагогического эксперимента, анализ теоретических и экспериментальных материалов, статистическая обработка экспериментальных данных, графическая форма представления данных.

В диссертации представлены результаты теоретического и экспериментального исследования, в ходе которых были использованы методы исследования, такие как анализ фундаментальных трудов известных педагогов и методистов по проблемам формирования компетентности в процессе практики на пленэре, эксперимент и подведение его итогов, наблюдение, беседа и анкетирование, моделирование с анализом выбора профессии, составление профессиональной профессиограммы.

SUMMARY

of the dissertation of Ganieva Malika Abdukodirovna on the «Formation of the competence of future art teachers in the process of practice in plein air» for the degree of candidate of pedagogical sciences in speciality 13.00.08. – Theory and methodology of vocational education (pedagogical sciences) (13.00.08.04 – Theory and methodology of the humanities)

Key words: methods, *model, training, teaching, landscape, plein air, practice, artist, art, skill, nature, formation, competencies, education, pedagogy, teacher.*

Taking into account the condition of globalization of modern science, the dissertation is devoted to the urgent problem of the formation of the competence of future teachers of fine art in the plein air practice.

As practice shows, there is a hypothesis that the formation of pedagogical and visual competencies of students of the faculties of fine arts and technology will become more effective if: to take into account pedagogical conditions conducive to the formation of pedagogical and visual competencies; apply methods, bring closer the tasks of students of the faculty of fine arts and technology and the professional tasks of teachers fine art (organized image, specification, verbal description of the image, comparison and coordination; the formation of the fullness of sensation and plastic reference; the formation of valuation competence); to implement in the educational process of training in the plein air a methodological model of the formation of pedagogical and visual competencies.

To achieve the intended goal, to study and analysis of literature of a psychological, pedagogical and scientific-methodological nature, curricula of the disciplines of the visual cycle and other sources, the study and generalization of the best pedagogical experience on the investigated problem; modeling of the pedagogical process; formation of pedagogical and visual competencies of students of the faculty of fine Arts and Technology in the plein air, the methods of observation, questionnaires, conversations with students and teachers of fine art preparation and conduct of a pedagogical experiment; analysis of theoretical and experimental materials; statistical processing of experimental data, graphical form of data presentation, were applied.

The dissertation presents the results of theoretical and experimental research, during which the methods of studying the fundamental works of famous teachers and methodologists on the problems of formation competence in the process of practice in the plein, air were used, experiment, observations, conversation and questionnaire, modeling with analysis of the choice of profession, the procedure for compiling a profession, were conducted.